TRANSILVANIA

Apare odată la două luni sub conducerea unui comitet de redacție

compus din: Prof. **Dr. Iuliu Moldovan, Dr. Gh. Preda, I. Dăncilă, Dr. Horia Petra-Petrescu,** Prof. **Al. Dima.**

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Str. Șaguna Nr. 6, Sibiu.

ABONAMENTUL: 100 Lei anual. Pentru străinătate 200 Lei anual. Prețul unui număr 20 Lei.

Cuprinsul:

Pagina

Convocare la adunarea generală 213
Introducere 215
Activitatea Comitetului central 217
Anexa I.: Din Raportul secretariatului general al Secțiilor 232
Anexa II.: Activitatea despărțămintelor 258
Anexa III.: Bilanț general al „Asociațiunii" pe a. 1336 315
Anexa IV.: Bilanț general al Internatului de fete al „Asociațiunii" pe anul școlar 1936/37 . 330
Anexa V.: Proiect de buget pentru „Asociațiune" și pentru fondurile și fundațiunile administrate de ea pe anul 1938 334
Anexa VI.: Tabloul bursierilor „Asociațiunii" pe anul școlar 1936/37 352
Anexa VII.: Tabloul sumar al conf. și preleg. pop. după categoria materiilor tratate . . . 354
Anexa VIII.: Tabloul sumar al conf. și preleg. populare, al bibliotecilor poporale și al desp. centr. jud. și de plasă cu președinții lor 355
Anexa IX.: Tabloul membrilor decedați 358
Anexa X.: Tabloul sumar al membrilor „Asociațiunii" pe anul 1936/37 359

Anul 68. Septemvrie—Octomvrie 1937. Nr. 5.

TRANSILVANIA

(Buletin de tehnică a culturii.)

Cuvânt de deschidere a Adunării Generale a „Astrei" din Timişoara

de Prof. **Dr. Iuliu Moldovan**
preşedintele „Asociaţiunii".

Prea Sfinţiţi Părinţi,
Doamnelor şi Domnilor,

O mare bucurie simţim din prilejul acestei adunări generale. Porneşte doar azi — cu avântul unei zile mari — la drum Regionala noastră din Banat şi se împlineşte în acest fel o veche cerinţă a acestei scumpe provincii: Sub veghea vechei noastre Asociaţiuni, Banatul şi-a creat în sfârşit din contopirea sub o conducere proprie a despărţămintelor „Astrei", o însoţire culturală, menită să contribue cu o dragoste mai apropiată de bucuriile şi durerile proprii, cu o înţelegere mai adânc înrădăcinată, în trecutul regiunii, la însănătoşirea şi propăşirea vieţii româneşti.

Alarma ne-a dat-o declinul numeric tot mai accentuat al elementului românesc din Banat, progresiva reducere a natalităţii, fatală şi chiar salutară după părerea unora, grozavă însă pentru toţi aceia, pentru cari nu prezentul şi comoditatea individului, ci viitorul neamului şi al ţării este rostul existenţei noastre; pentru cari nu belşugul banilor şi roadele civilizaţiei moderne, ci tezaurul vieţii şi tradiţiei româneşti, este chezăşia viitorului nostru.

Prăbuşirea natalităţii în aproape toate statele Europei şi perspectiva unei progresive reduceri a populaţiei luptătoare au făcut să intre tot mai mult şi între preocupă-

rile oamenilor de stat, bilanțul de profit și pierderi al capitalului uman, starea și mișcarea populației și să se privească cu îngrijorare crescândă evoluția viitoare a populațiunii. Îngrijorare justificată prin exemplul prăbușirii atâtor state și dispariția atâtor neamuri în urma declinului etnic și întărită prin cercetări recente de previziune a populațiunei, de necontestată seriozitate. Așa un autor german, a calculat evoluția viitoare a populațiunii patriei sale, făcând abstracție de emigrări și imigrațiuni și luând ca bază proporțiile și tendințele natalității și mortalității din 1930. Rezultatul cercetărilor a fost, că populația Germaniei, după încă un spor trecător, se va reduce progresiv, pentru ca peste 50 de ani să nu rămână din actuala populație de peste 64 milioane, decât vreo 40 milioane, iar peste 120 ani numai 20 milioane de urmași. Un studiu similar a făcut un autor francez privind evoluția numerică a populației Franței, arătând, că din 41 milioane, cât erau în 1931, peste 50 de ani nu vor rămâne decât 29 milioane de locuitori. Iar statorniceul și priceputul nostru colaborator, Dl Dr. Râmneanțu, a calculat după o metodă proprie și în baza datelor puse la dispoziție de dl Dr. Sabin Manuilă, evoluția viitoare a populației Banatului, arătând că din 939.472 locuitori, câți erau în 1930, peste o sută de ani nu vor mai rămâne decât 553.535, ceea ce însemnează o reducere cu mult mai mult de 40%.

În același declin, mai mult sau mai puțin accentuat au intrat toate popoarele civilizate și veți înțelege pentru ce harta demografică a Europei peste vreo 100 sau 200 de ani prezintă interes nu numai pentru statisticieni, ci în mod cu totul deosebit și pentru bărbații de stat, cari în prevederile lor vor trebui să ia în foarte serioasă considerare procesul declinului și combaterea lui.

Dar gravitatea problemei nu zace numai în reducerea numerică a populațiunii, ci în deosebi în declinul calitativ, datorit îmbătrânirii ei progresive și faptului, că elementele de elită sunt acele cari arată natalitatea cea mai scăzută și cari sunt deci în primul rând expuse dispariției. În orice caz, tot mai arzătoare va deveni grija cum se vor putea apăra granițele cu o populație băștinașă progresiv

diminuată şi cum se va putea păstra patrimoniul specific al popoarelor de azi, dată fiind inevitabila imigraţiune de elemente tot mai streine ca fire şi sânge. Elemente menite să anihileze cu vremea eforturile spre afirmare şi creaţiune a popoarelor autohtone, să ducă la năruirea edificiilor culturii lor, înfăptuite cu atâta trudă şi mândrie şi să facă, ca 'ntr'un sfârşit precipitat să se trosească şi fiinţa lor etnică, diferenţiată în milenii de lupte şi jertfe. Un sfârşit tragic, dacă fatal aşa ar trebui să fie, ruşinos însă şi revoltător dacă s'ar datori numai nepăsării şi egoismului unor urmaşi comozi şi nevolnici.

Se prea poate că realitatea nu va urma exact prevederile demografilor. Dar nici odată hazardul evenimentelor nu a schimbat spre bine mersul evoluţiei deficitare şi nu se cunoaşte un singur exemplu în istoria lumii, când intervenţia conştientă a statelor intrate în suferinţă să fi fost capabilă să oprească definitiv declinul şi să refacă vigoarea firească a neamurilor. Şi nici nu se putea să fie altfel, căci lupta s'a dus totdeauna prin măsuri de suprafaţă numai, incapabile să atace răul la rădăcinile lui rămase ascunse în tainele mecanismului funcţional al unităţilor firești, generatoare de viaţă, cari sunt familia şi neamul. Căci taine a rămas şi azi acel mecanism, ca şi când o forţă diavolească ar fi împiedecat neamurile, să-şi cunoască fiinţa, firea şi rostul lor.

De fapt nu e de mirat, că avem atâtea aşezăminte pentru studiul şi învăţământul oricărei probleme în legătură cu individul şi cu mediul fizic şi social, pentru cercetarea vieţii în general şi starea şi mişcarea bunurilor materiale, privindu-ne pe noi sau cu totul streine de rosturile noastre şi nu avem o singură instituţie şi nici brumă de interes pentru studiul familiei şi atât de puţin pentru studiul curentului de viaţă românească, care este neamul nostru? Nu trebue să ne mire faptul, că facem loc în sufletele noastre cu atâta uşurinţă oricărui produs de gândire şi simţire streină, că ne batem pentru a ne putea orândui viaţa după sisteme de gândire, importate de oriunde şi în acelaşi timp nesocotim îndemnurile minunatei noastre tradiţii, elaborată cu dragoste ocrotitoare de lungul

şir al generaţiilor trecute pentru înţeleapta şi firească îndrumare a vieţii noastre româneşti?

Ultimior de redus este interesul nostru pentru tradiţie şi rostul nostru etnic. Şi totuşi atâta vreme cât nu vom adânci cunoaşterea lor şi nu ne vom conforma cerinţelor lor, zadarnică va fi orice încercare, de a preveni sau opri declinul, de a păstra în vigoare neamul. Aşezămintele de cari dispunem azi, pentru studiul lor, puţine şi răzleţe cum sunt şi create mai mult pentru scopuri de cercetare şi înregistrare savantă, nici pe departe nu corespund scopului precizat de noi. O serie de noui centre de cercetări trebuesc create, pentru a lămuri toate tainele vieţii noastre româneşti, o nouă grupare de instituţii cu o concepţie unitară la baza lor, cu scopul, spre care să-şi integreze eforturile, de a ajunge la cuprinzătoarea cunoaştere a familiei şi neamului şi de a preciza etica şi politica potrivite firei şi rosturilor noastre româneşti; cu scopul de a scoate la iveală şi de a pune în adevărată lumină comoara părăsită a patrimoniului moştenit dela înaintaşi, de a ne cunoaşte virtuţile şi defectele şi de a ne putea îndruma viaţa viitorului spre rostul biologic şi creştinesc al neamului nostru.

Şi firesc este ca în căutarea adevărului privind patrimoniul nostru etnic, să ne adresăm întâiu creaţiunilor izvorite din poporul dela ţară, căci acolo putem afla, după cum spunea Aurel C. Popovici, o întreagă filosofie politică, o întreagă economie politică, o întreagă morală parte creştină, parte profană, o întreagă estetică, în baza cărora s'ar putea da cea mai adevărată şi cea mai luminoasă sinteză a tuturor condiţiunilor neapărat necesare pentru existenţa şi desvoltarea normală a Statului şi poporului român.

Aceea nouă grupare de instituţii de cercetări şi învăţământ va trebui să cuprindă: *un centru de studiu al istoriei noastre etnice,* care să lămurească originea noastră, ca şi aceea a popoarelor, din a căror contopire ne-am plămădit, să studieze în continuitate evoluţia firească a neamului nostru, lupta lui pentru afirmare şi spaţiu, nu înşirând numai cronologic evenimente de suprafaţă, ci lămurind mersul neamului în totalitatea lui, forţele lăuntrice

ca şi cele externe, hotărîtoare pentru evoluţia calitativă şi cantitativă a neamului; un centru de *cercetări arheologice;* un centru de *cercetări antropologice* pentru studiul compoziţiei rasiale a neamului nostru; un centru de *cercetări etnobiologice* pentru cunoaşterea legilor firești, cari ne conduc viaţa, pentru studiul familiei şi neamului privind rostul, geneza, structura şi diferenţierea lor pe categorii funcţionale; un centru de *cercetări etnogeografice,* pentru studiul relaţiunilor atât de importante dintre neamul nostru şi mediul aşezării sale; un centru de *biosociologie,* pentru studiul influenţelor mediului social şi în deosebi a civilizaţiei moderne, asupra unităţilor firești, cari sunt familia şi neamul; un centru de *etnografie* şi altul de *artă populară;* un centru pentru *studiul obiceiurilor juridice* rezultate din năzuinţele înţelepte ale înaintaşilor, de a şi orândui viaţa economică şi socială în conformitate cu cerinţele etnice; un centru de *etică şi filozofie românească* pentru studiul idealului social şi al concepţiei de viaţă specifice neamului; un centru de *etnopsihologie* pentru studiul sufletului românesc; un centru de *etnopatologie,* care să studieze fenomenele morbide de cari sufere neamul şi cari pot să-i compromită viitorul, fie ele datorite unei moşteniri tarate, fie mediului viciat şi în deosebi parasitismului social; un institut de *demografie,* care să studieze evoluţia numerică a neamului nostru şi raportul de forţe cu alte neamuri; şi în sfârşit un vast institut de *etnoeugenie şi biopolitică,* cu rostul de a face sinteza rezultatelor obţinute de institutele înşirate şi de a desăvârşi cunoaşterea realităţii noastre etnice şi studiul organizaţiunii de stat şi sociale, în care nu capitalul material, ci capitalul om, present şi viitor, înrădăcinat în glie, credinţă şi trecut, cu însuşirile şi rosturile sale firești, să fie punctul de plecare şi scopul tuturor acţiunilor, în toate domeniile, menite să se integreze spre binele ţării româneşti.

In fiecare centru universitar aceste instituţii să se grupeze, într'o academie sau facultate de etnologie şi biopolitică, pentru studiul cuprinzător dar şi pentru învăţământul în toate domeniile înşirate, prin care potrivit cerinţelor fiecărei categorii, să treacă toţi studenţii universitari,

învățământ introdus și în academii și școli normale, urmând ca materii selecționate să fie cuprinse în programa școlilor primare și secundare. Iar cercetătorilor în noile științe și propagatorilor adevărurilor, renăscute din comoara tradiției noastre, să se ceară pe lângă competința în specialitate, o nețărmurită dragoste de neam, o adâncă credință creștinească, o înțelegere și dreaptă judecată pentru năzuințele altor neamuri creștine spre același ideal, pentru ca ura, disprețul și cosmopolitismul să nu tulbure mersul și valoarea muncii lor luminatoare. În acest fel vom crea mai ușor nu numai centre de adâncire a problemelor etnice, dar și o nouă mentalitate disciplinatoare, bazele unei noui concepții de viață, condițiunile unei noui civilizații, mai respectuoase față de rosturile firești ale vieții noastre românești.

Doamnelor și Domnilor,

Neprețuită este comoara tradiției noastre și a forțelor firești moștenite dela înaintași și nu numai înregistrarea și prezentarea lor ocazională în lucrări savante, muzee, expoziții, manifestări sărbătorești, va putea să rămână singurul nostru interes pentru ele. Căci numai trăindu-le și sporindu-le necontenit, ele își vor putea îndeplini rostul lor ocrotitor de neam. Altfel zădarnică a fost truda și jertfa înaintașilor, comoara agonisită în milenii de luptă și creație, se va risipi și risipită va rămâne pentru totdeauna, căci niciodată nu vom mai fi în stare a o reface activă și îndrumătoare pentru viața noastră românească.

Iată pentru ce apărarea firei și tradiției este un punct principal al programului nostru de muncă și pentru ce în viitor va trebui să desfășurăm o muncă mai intensă și mai sistematică în această direcție. În deosebi ne vom nizui, ca crezul biopolitic al Astrei să cuprindă biruitor sufletele tuturor Românilor, ne vom nizui tot mai mult ca gândurile și faptele înaintașilor să rămână vii și pilduitoare în amintirea noastră și ca portul, dansul, cântecul, tradiția românească să-și reia în viața noastră locul care îi se cuvine. Vom organiza pe lângă șoimadele noastre, întreceri locale, pe județe și pe regiuni, ca mijloc de emulație în scopul

păstrării şi regenerării specificului nostru, pentru ca apoi să trecem la o emulaţie pe acelaşi plan între noi şi celelalte neamuri conlocuitoare şi poate chiar şi cu neamuri de ţărani din alte ţări, ca mijloc de a ne cunoaşte şi a ne preţui mai bine, de a scoate la suprafaţă şi de a pune larg în valoare comoara creaţiei româneşti de totdeauna.

Şi cum ţărănimea a fost şi trebue să rămână izvorul de vigoare şi vieaţă românească, firesc este ca ea să fie obiectivul de căpetenie al grijei noastre. Firesc este să cerem, ca ea să rămână ferită de tot ce ar putea-o înstrăina de menirea ei firească, să cerem ca să rămână legată de mediul rural în toată simplicitatea lui, care doar el este singurul cel natural şi acomodat rodirii veşnice a vieţii româneşti. Să-i întărim rezistenţa faţă de influenţele ostile rostului ei firesc şi să lăsăm orânduirea vieţii ei etnice în grija tradiţiei, comoara dragostei şi înţelepciunii înaintaşilor de totdeauna. Să facem, ca obiceiurile cardinale, moştenite prin tradiţie, să devină esenţa legilor noastre, ca statul român să concretizeze în forme juridice sufletul românesc de totdeauna şi să corespundă formei spre care s'a trudit şi se trudeşte necontenit vieaţa lăuntrică a neamului. Aşa grija ocrotitoare, sfatul înaintaşilor de totdeauna, veşnicul parlament al neamului, va hotărî orânduirea vieţii noastre de azi şi de mâine şi va înstăpâni poporul pe soartea lui în sensul unei democraţii, unei suveranităţi a etnicului, pe care cu drag o acceptăm cu toţii.

Aşa au gândit cei ce înaintea noastră au adus jertfa dragostei şi muncii lor româneşti în cadrele Astrei şi între ei unul dintre cei mai străluciţi, eruditul Timotei Cipariu, fost vrednic preşedinte al Astrei. In zilele aceste se împlinesc 50 de ani dela moartea lui şi cuvine-se, să închinăm memoriei lui o clipă de reculegere, ca omagiu al recunoştinţei noastre profunde.

Dar aşa se va împlini şi visul atâtor gânditori şi luptători bănăţeni, mari fii ai neamului românesc. Pe ei pe toţi, ca şi pe toţi înaintaşii creatori ai specificului bănăţean, îi cuprind cu adâncă recunoştinţă în gândul meu când evoc cu închinare amintirea fostului nostru preşedinte, a înţeleptului şi generosului Alexandru Mocsonyi. Iar dintre cei

ce sunt cu noi, să-mi fie permis a pune în fruntea tuturor ca exemplu al dragostei roditoare pentru tradiția românească un alt mare fiu al Banatului, pe care vom avea bucuria să-l sărbătorim azi în plină vigoare, pe Tiberiu Brediceanu, sufletul mare, compozitorul nostru fără seamăn, produs și el al genialului bănățean.

Bănățeni,

Aveți comoara unui patrimoniu etnic, cum rar se află pe plaiurile țării și chiar în largul lumii. Aveți exemplul și îndemnul vieții luminoase a marilor români din trecut și de azi. Aveți mijloace mai bogate decât oriunde în țară pentru înfăptuiri spre binele etnic, și aveți alături de voi toată dragostea și grija ocrotitoare a întregului neam. Adăugați voința și unirea generatoare de izbândă și faceți ca această scumpă provincie să înceteze de a fi izvorul durerii noastre, faceți să devină mândrul exemplu al propășirii noastre românești.

Prea Sfinției Părinți,
Doamnelor și Domnilor,

Să dea bunul Dumnezeu, ca binecuvântată să fie munca românească a Regionalei noastre din Banat și rodnic să fie sfatul Adunării de față, ca să ne putem sluji tot mai bine neamul și țara și să cinstim înaltul gând al Aceluia, care este augustul îndrumător și ocrotitor al activității culturale românești, Majestatea Sa, Regele nostru iubit. Cu gândul respectuos la El și cerând binecuvântarea Celui de sus, declar deschisă adunarea generală.

Expunere programatică la Adunarea Generală a Astrei, în Timişoara, la 12 Sept. 1937

de **Sabin Evuţian**
preşedintele Regionalei „Astra Bănăţeană".

Prea Sfinţiţi Părinţi,
Domnule Preşedinte,
Doamnelor, Domnilor,

Banatul, care a trăit primii fiori ai zămislirii neamului românesc şi al cărui pământ — alături de atâtea bogăţii naturale — poartă nenumărate urme de frământări istorice, „ţara simţământului artistic, unde cântecul e la el acasă" (Goga), mândrul Banat piere!... Populaţia bănăţeană, „care odinioară, prin rara ei distincţiune sufletească, era podoaba neamului nostru" (Dr. I. Moldovan), populaţia bănăţeană „cu sufletul deschis şi primitor pentru tot ce e nou şi ce însemnează progres, dar şi cu sentimentul sfinţeniei pentru cele moştenite dela strămoşi" (S. Puşcariu), populaţia bănăţeană se stinge!... Aceste strigăte de *alarmă* au răscolit o ţară, — cercetările, studiile şi statisticele făcute în această direcţie de cei mai buni şi distinşi fii ai Banatului au avut darul să intereseze pe toţi factorii conducători, încât azi depopularea acestei provincii este o problemă care a depăşit cadrul regional.

Dacă în intenţiile Astrei intră şi creări de regionale, cea a Banatului îşi datorează existenţa în primul rând tocmai marei probleme a depopulării, problemă a cărei rezolvire nu mai sufere amânare şi care solicită interesul şi munca tuturor fiilor săi.

Astra Bănăţeană, în vederea grelei activităţi ce o aşteaptă, şi-a refăcut cadrele pe baza principiului descentralizării, creînd, în locul celor cinci despărţăminte existente cu o jumătate de an în urmă, douăzeci şi şapte de despărţăminte, reactivându-le cercurile culturale din trecut şi împrospătându-le cu altele noui. Ţelul ei fiind specific, formarea cadrelor tinde mai ales la câştigarea şi strângerea în grupe compacte de muncă a energiilor active. Pentru a solidariza în jurul marei probleme tot ceea ce

simte românește, ea a pus temelie unei sincere și strânse colaborări cu instituțiile sociale-culturale, care au dat dovadă de continuu interes și neîntreruptă muncă pentru problemele de viață ale Banatului. Suntem adânc recunoscători în special Institutului social Banat-Crișana, Caselor Naționale, Asociației corurilor și fanfarelor, Șoimilor României și Reuniunii Femeilor Române, pentrucă, la rândul lor, ne-au arătat suflet sincer, brațe deschise și o voință hotărîtă.

Factorii cu răspundere din administrația Banatului i-au pus în vedere Astrei Bănățene întreg concursul lor. Județul Timiș-Torontal și Municipiul Timișoara, prin dl prefect Dr. Dimitrie Nistor și dl primar prof. Augustin Coman au și făcut dovada largului și neprecupețitului lor sprijin moral și material, înșirându-se între primii cititori ai Astrei noastre Bănățene. Dl prefect de Timișoara, având colaborarea distinsului medic insp. gen. Dr. Iosif Nemoian, a trecut chiar la realizări pentru combaterea mortalității în general, a celei infantile în special.

*

Sub aceste auspicii, cu cadre lărgite, bunăvoințele câștigate, solidaritatea sufletească asigurată și cu energiile de muncă strâns grupate, Comitetul Astrei Bănățene și-a fixat și cadrele programatice. De sigur aceste cadre nu pot depăși pe cele ale Astrei Centrale, ele pot însă intensifica unele preocupări după cerințele specifice regionale.

Una din problemele bănățene de capitală importanță, foarte dureroasă, care cere tuturor un interes permanent, multă străduințe și un devotament până la jertfă, este problema cunoscută sub numirea de declin etnic. El se manifestă numeric prin depopularea vădită a Banatului pe urma scăderii treptate a natalității și creșterii în același timp a mortalității infantile, — biologic prin îmbătrânirea sau reducerea vigorii populației pe urma lipsei tot mai simțite a elementelor tinere procreatoarea și pe urma plăgilor sociale de tot felul, — în sfârșit, după expresia dlui Dr. P. Râmneanțu, sanghin pe urma reducerii treptate a compoziției biologice caracteristică Bănățenilor. Cauzele reale sunt arătate în concluziile cercetărilor tot mai multe și mai luminoase.

Dl Dr. I. Nemoianu, în conferința sa „Mortalitatea infantilă în Banat" (Revista Institutului Social Banat-Crișana, an. II. Nr. 6—9), grupează cauzele în morale, sociale și medicale. La cele morale înșiră: desagregarea familiei, dispariția iubirii față de copii, părăsirea copiilor, fenomenul specific bănățean în materie de alimentație a sugacilor, indolența părinților față de starea sănătății copiilor și, mai presus de toate, concepția materialistă-liberalistă asupra rostului vieții, generalizată în Banat, — între cele sociale foarte numeroase, sublinează în deosebi lipsa de cultură a femeilor dela țară (analfabetism mare în raport cu cunoștința de carte a bărbaților, superstiții, practice dăunătoare sănătății); în fine cauzele medicale, între ele unele specifice locale.

Dl Dr. P. Rămneanțu, în studiul său „Soluțiuni în legătură cu problema declinului etnic al populației românești din Banat" (Revista Institutului Social Banat-Crișana, an. IV. Nr. 14), prezintă următoarele cauze:

a) determinante: depresiunea sufletească, lipsa de credință, criza de ideal, lipsa de conștiință cetățenească și națională, egoism și iubirea materiei;

b) adjuvante: începerea vieții conjugale la vârsta precoce, lipsa de educație a femeilor, desconsiderarea instituției familiei, lipsa spiritului de economie;

c) primare: lipsa de educație igienică a familiei, lipsa de ocrotire prenatală a mamei și a copilului sub un an, lipsa de prevedere periodică a preșcolarilor și a școlarilor, nedepistarea la timp a tuberculoșilor activi, alimentația defectuoasă, avorturi, alcoolism;

d) diferite cauze de deces.

Un alt profund cunoscător al stărilor sociale bănățene, Dr. C. Grofșoreanu (în raportul anchetei sale etico-juridice în comuna Belinț, către Institutul Social Banat-Crișana) spune că „Banatul și-a pierdut credința, și-a pierdut morala, și-a pierdut idealismul, sbătându-se în ghiarele unui materialism ceas și feroce. În Banat se clatină sfințenia familiei, se năruie iubirea copiilor față de părinți și dragostea părinților față de copii, — se prăbușește principiul

autorității înlăuntrul familiei și se adruncină simțul datoriei și al disciplinei în afară de cadrele ei"

În sfârșit, dl președinte al Astrei Dr. I. Moldovan în cuvântarea sa dela Adunarea generală din Tg.-Mureș, sintetizează: în Banat populația „se stinge în urma unei vicieri sufletești, a unui egoism și materialism exagerat, care refuză să subordoneze dorințe și pasiuni poruncilor credinței în Dumnezeu, să subordoneze plăceri, confort și traiu ușor cerințelor etnice".

Rezultă din toate aceste precizări ale oamenilor specialiști, că problema declinului etnic în Banat are mai ales un *substrat etic-social:* o mentalitate pervertită, rezultat al unei bunestări materiale și al unui grad de cultură, mai ales la bărbați, mult ridicat față de alte regiuni românești, — slăbind însăși această bunăstare economică concepția morală a populațiunii bănățene așezată în județele Timiș-Torontal și Caraș.

A reface această mentalitate, însănătoșind-o moralicește și îmbogățind-o culturalicește, pentru a face primul mare pas în vederea restabilirii capitalului biologic al Banatului, iată cea mai de căpetenie datorie a „Astrei Bănățene".

Obiectivul nostru va fi deci cu precădere satul bănățean și, aici, celula oricărui neam care se respectă și care vrea să trăiască, familia... Trebue să-i redăm familiei bănățene tăria credinței în sfințenia căsătoriei, pe de o parte prin popularizarea noului cod penal, în special a dispozițiilor privitoare la avorturi, concubinaj, degradarea rasei prin căsătorii timpurii, — de altă parte prin convingerea de a se căsători cu toate formele legilor dumnezeești și omenești, prin năștii de onoare și cu asigurarea unor privilegii comunale sau județene. Trebue să-i redăm femeii bănățene mândria și dulceața simțământului de mamă și căldura dragostei pentru copii, prin infiltrarea simțămintelor religios morale și formarea unor concepții de biopolitică și eugenie, pentru a urca numărul căsătoriilor și a născuților vii, a spori rezistența fizică și capacitatea psihică a locuitorilor și pentru a combate mortalitatea infantilă și generală. Trebue să consolidăm familia bănățeană

prin îndrumarea şi educaţia în primul rând a femeii bănăţene, căci numai prin consolidarea familiei putem să asigurăm supremaţia numerică a Românilor în Banat şi să ajutăm întărirea rasei.

In aceste scopuri, „Astra bănăţeană" înţelege să deschidă şcoli ţărăneşti permanente şi bineorganizate, în care să pregătească pe difuzorii practici ai ideii de regenerare. Incoronarea acestor şcoli ţărăneşti va fi universitatea ţărănească, pe care va urma-o elita ţăranilor bănăţeni, pentru a fi pregătită ca îndrumătoare nemijlocită a satelor bănăţene. Va da osebită grijă şcoalelor practice pentru ţărance şi muncitoare. Articolele publicate în periodice populare, conferinţele, broşurile ilustrate etc., vor desăvârşi educaţia maselor populare.

Alături de această grea muncă de schimbare a unei mentalităţi printr'o educaţie sistematică şi entuziastă, „Astra Bănăţeană va cunoaşte şi îndatorirea de a sugera factorilor cu cădere realizările menite a da populaţiei o nouă vigoare de regenerare şi a reduce mortalitatea infantilă şi generală deopotrivă, realizări cari reclamă mijloace materiale peste putinţele unei asociaţii culturale.

O a doua mare problemă se referă la bunul sufletesc al Banatului. E necesar să fie încurajat, păstrat şi consolidat tot ceea ce există calitativ bun, după cum e o imperioasă cerinţă să se refacă sau reînvioreze tot ce e slăbit, corcit, înstrăinat. Numai astfel se poate valorifica întregul bun sufletesc al acestui colţ de ţară. In această direcţie, în domeniul istoric „Astra Bănăţeană" va aduna mărturiile istorice referitoare la Românii bănăţeni, inventariind şi descriind monumentele istorice, inventariind şi studiind arhivele judeţene, orăşeneşti şi parohiale, — va aduna legendele istorice despre înfiinţarea satelor bănăţene cu deplasările lor în cursul timpurilor, — va aduna date în legătură cu revoluţia din 1918 şi cu Unirea, în vederea înfiinţării unui Muzeu al Unirii, — va aduna date privind mişcarea culturală cu începere din veacul trecut (asociaţii culturale, corale, etc.) şi va inventaria operele de artă veche bănăţeană; în domeniul etnografic va aduna tipurile caracteristice de costume din diferite regiuni, studiindu-le

şi publicând rezultatele acestor studii în broşuri de propagandă, albumuri cu costume şi motive de ţesături şi culori, pentru combaterea înstrăinării dela portul original, — va studia aşezările româneşti în oraşele, satele şi cătunele bănăţene şi a diferitelor gospodării (de şes, deal, munte), cu nomenclatura obiectelor de gospodărie, agricultură şi diferite ocupaţiuni, — în domeniul muzeologic va aduna obiecte etnografice pentru realizarea unui muzeu etnografic central, prin mijlocirea muzeelor de plasă, — iar în domeniul artistic va tezauriza cântecele şi dansurile bănăţene. „Astra Bănăţeană" înţelege să dea atenţiune şi desgropării numelor vechi româneşti fie de localităţi, fie de persoane, nume înlocuite sau mutilate în cursul timpurilor vrăjmaşe (partea programatică a fost publicată mai pe larg în Luceafărul an. II).

— Dar, mai este un lucru — a spus d-nul profesor Dr. I. Lupaş în 1930 la Congresul cultural al „Astrei" — mai este un lucru care trebueşte mai presus decât toate cerinţele trecătoare: răspândirea şi adâncirea culturii naţionale, trezirea sentimentului de iubire şi entuziasm pentru valorile netrecătoare ale acestei culturi".

Pentrucă — întăreşte Regele culturii la serbările dela Cluj în lunie a. c. — „cultura... este partea nepieritoare a patrimoniului naţional, care dă dreptul unui popor de a supravieţui eternităţii".

„Astra Bănăţeană" va ţine deci mereu la suprafaţă şi problema de cultură naţională, deopotrivă la sate şi la oraşe, pentru fortificarea adevăratelor graniţe şi consolidarea românismului. In deosebi va stărui la oraşe pentru a trezi şi întări în sufletul tuturor intelectualilor români o conştiinţă unitară asupra culturii naţionale româneşti, care va trebui să domineze toate ramurile de activitate, mai ales aici, la frontiera de vest, unde zidul de baionete cere şi un puternic zid de suflet românesc. Nici un mijloc încercat şi bine dovedit din partea „Astrei" vreme de trei sferturi de veac nu va rămâne neaplicat de noi. Iniţiativele noastre hotărîte se vor întemeia însă mai vârtos pe îndrumările sincere ale celor cari au citit începuturile „Astrei Bă-

năţene", ale eminentului preşedinte Dr. I. Moldovan şi ale vrednicului său colaborator Dr. Gh. Preda.

*

Izvorită dintr'o supremă necesitate, având deplină iniţiativă stând fără clintire pe solidaritatea neprihănită a tuturor Românilor din cuprinsul Banatului oricare ar fi locul naşterii lor, asigurându-şi prieteneasca colaborare a asociaţiilor şi instituţiilor culturale-sociale, precum şi înţelegătorul şi jertfelnicul concurs al autorităţilor administrative, activând numai pentru scopurile bine definite şi devotându-se în special problemelor specifice bănăţeneşti, „Astra Bănăţeană" crede cu tărie, că va contribui cu deplin folos la regenerarea patrimoniului etnic şi, prin el, la însănătoşirea şi înviorarea sufletului bănăţean, pe acesta integrându-l în unitatea sufletească a neamului românesc, iar pe acela punându-l podoabă în patrimoniul sacru al României Mari.

Maiestatea Sa Regele Carol al II-lea a pronunţat la Cluj, în vara acestui an, celebrele cuvinte: „... ţăranului... îi dăruim sufletul şi munca noastră!"

„Astra Bănăţeană" ia în deviza sa aceste mărgăritare regale: „Ţăranului bănăţean îi dărueşte sufletul şi munca sa!"

Timoteiu Cipariu

Cuvântare rostită în comuna sa natală, Pănade, cu ocazia desvelirii plăcii comemorative, la împlinirea celor 50 ani dela moartea sa

de **Dr. Gh. Preda,**
Vicepreşedinte al „Astrei".

„Toate lucrurile pe cari le vedem săvârşite pe lume — zice Carlyle — sunt întruparea gândurilor şi realizări practice a oamenilor şi, în special, a oamenilor mari. Mintea oamenilor mari sau a eroilor, clară şi prevăzătoare, dă vieaţă gândului obscur al unei întregi epoci, el aduce la lumină şi formulează clar aspiraţiile şi dorinţele uneori confuze, ale generaţiei întregi. Eroul sau omul mare croieşte drumurile pe cari păşeşte multă vreme omenirea drumuri cari devin din ce în ce mai largi".

Sunt oameni mari ai popoarelor cari prin energia şi munca lor nu au contribuit la descoperirea adevărului în ştiinţe, nu au făcut invenţiuni, nu au creat ceva în artă, au lucrat însă în direcţiuni *sociale, economice, naţionale* sau *morale*, pentru binele neamului lor. Prin comparaţii, deci, cu semenii lor s'au arătat mai atenţi, mai stăruitori pentru nevoile sociale, naţionale, morale din acel timp ale ţării, ale institutiei din care făceau parte, făcând semenii să înainteze mai uşor, mai repede, pe calea nevoilor simţite.

Convinşi de valoarea utilitară a ideilor sau faptelor lor, aceşti oameni mari sau eroi, pornesc la luptă pentru punerea în practică a ideilor, nici o piedecă nu-i opreşte, nici o tentaţiune nu-i abate, nici o ameninţare nu-i înspăimântă.

A vorbi de ei, de vieaţa lor, de felul cum s'au resemnat în faţa loviturilor înfricoşate ale soartei ori a loviturilor duşmanilor, este o datorie cu atât mai mare de împlinit, cu cât curentul materialist al vremurilor, lupta pentru existenţă, împinge pe mulţi astăzi să oficieze cultul per-

soanelor influente, a persoanelor mai mari prin poziția lor materială, decât prin faptele lor exemplare.

Precum noi am moștenit dela părinții noștri respectul pentru ei, pentru moșii și strămoșii din cari ne tragem, pentru învățați, artiști, conducători, deci oameni mari și eroi ai poporului, suntem datori să înrădăcinăm în sufletul generației mai tinere, cultul pentru acei ce au adus o contribuție la înfăptuirea unei culturi, unei idei de libertate sau de unire. Cu cât un popor trece prin mai multe greutăți cu atât este mai năcăjit sau la o grea răspântie, cu atât prinde mai bine amintirea oamenilor cari au luptat cu greutăți la înjghebarea unirii noastre și acest fapt ne întărește, ne oțelește în lupta din viață.

Cultul și cunoștința vieții înaintașilor noștri merituoși sau eroi, are un rol important nu numai asupra educației generațiilor, asupra voinții și caracterului nostru, dar și asupra lărgirii cunoștințelor noastre generale și profesionale.

Se împlinesc 50 ani dela moartea marelui cărturar și președinte al „Astrei", Timotei Cipariu și ne este dat, odată mai mult, să comemorăm prin desvelirea acestei plăci pe acest mare fruntaș al vieții noastre politice, naționale și culturale, care — pentru binele neamului — a jertfit cei mai mulți și mai frumoși ani ai vieții sale.

Tot astăzi se întâmplă ca prin glasul meu, glasul unui fiu al Moldovei, deci a regiunii din care-și trăgeau originea strămoșii lui Timotei Cipariu (Dumitru Cipariu, din 1721, zis și Popa Mitrea, era de origină din orașul Piatra, din Moldova), zic prin glasul meu, ca vicepreședinte al „Astrei", această societate să dea expresie sentimentelor sale de admirație și recunoștință față de marele dispărut.

Eram prea mic și prea departe de Ardeal ca să pot cunoaște personal pe marele om de cultură și luptător național, născut în satul dvs. Vă rog însă să credeți că nu sunt străin nici de activitatea acestui bun și desăvârșit patriot și cărturar, după cum nu sunt străin de viața și activitatea altor înaintași sau chiar de istoria Ardealului și de suferințele poporului ardelean.

De altfel istoria poporului ardelenesc, istoria vieții lui sociale și politice și, în special, istoria culturii lui se

confundă pot zice după crearea „Astrei" cu istoria bătrânei Asociaţii culturale.

„Astra" în adevăr nu a contribuit numai le închegarea culturii ardeleneşti, în cadre morale şi naţionale, ea a fost factorul important al închegării întregii vieţi sociale şi naţionale în cadre populare, căci poporanismul în Ardeal nu a fost o utopie, un dor zadarnic a câtorva suflete alese, a fost un fapt real, netăgăduit şi legătura vie între popor şi conducătorii lui fireşti, era un rezultat concret, social, al felului cum aceşti conducători lucrau pentru poporul român.

Vieaţa şi activitatea lui Timoteiu Ciparlu vine să confirmă odată mai mult acest fapt. In adevăr Timoteiu Ciparlu prin crearea „Beneficiului Pâinii" (care ajuta studenţii săraci), prin crearea „Invăţătorului Poporului" (foaia gândită şi scrisă pentru popor) şi prin multe alte acte şi fapte se aşează pentru totdeauna în sufletul acestui popor.

Altora le-a revenit şi le va reveni meritul de a privi această vieaţă şi activitate a marelui dispărut sub diferite aspecte (ca prepozit şi canonic, decan catedral, Vicar general arhiepiscopesc, preşedinte al tribunalului matrimonial pentru diecezele sufragane, profesor şi filolog naţionalist, membru al Academiei române etc.) îmi iau permisiunea să rezum câteva momente mai importante din activitatea vieţii sale ce-l leagă de „Astra", unde a ocupat întâi scaunul de vicepreşedinte şi apoi pe acel de preşedinte.

Timoteiu Ciparlu a făcut parte din cei 176 subscriitori cari adresează în 1860 o cerere guvernatorului Trasilvaniei (Principele Lichtenstein) pentru a li se aproba să se adune la Sibiu, în scopul de a înfiinţa o societate de cultură a poporului românesc.

Dar Timoteiu Ciparlu nu a figurat numai printre iniţiatorii şi fondatorii „Astrei", el a elaborat şi un proiect de regulament care, deşi nu a avut răsunetul aşteptat, dovedeşte odată mai mult interesul şi dragostea ce o depunea în slujba ideii ce vroia s'o înfăptuiască.

La 5 Noemvrie 1861, pe baza meritelor câştigate, este ales vicepreşedinte al „Astrei", preşedinte fiind ales marele Arhiereu Andrei Şaguna.

Activitatea sa din primii 6 ani de existență ai „Astrei" este din cele mai meritorii. A condus (în lipsa președintelui) adunările generale din Blaj (1863), Hațeg (1864) și Abrud (1865). Conținutul discursurilor și disertațiilor sale era nu numai bogat, dar și prețios.

Astfel cuvântul din 4 Noemvrie 1861, la inaugurarea „Asociației Române Transilvănene" este plin de învățături istorice și politice pentru Românii din Ardeal; disertația dela Brașov (1862), intitulată: Limbă și literatură română, aceea dela Abrud (1865) despre: Tablele cerate și aceea dela Alba-Iulia (1866) despre: Ortografia română și principiul etimologic, contribuesc la promovarea scopurilor urmărite de Asociație.

A fost ales președinte la adunarea generală din Blaj (1877). În discursul său declară că nu se opune dorinței generale a adunării și că primește această sarcină la o vârstă destul de înaintată (avea 72 ani), speră însă că prin ajutorul vicepreședintelui, comitetului și celorlalți oficiali și membri ai „Astrei", să realizeze mai departe scopurile ei" și roagă pe toți să aibă înaintea ochilor această instituție mântuitoare.

Deși în ultimii ani, starea de debilitate a sănătății sale nu i-a îngăduit să lucreze la „Astra" cu aceeași stăruință și rezultate ca în tinerețe, totuși, trebue să recunoaștem că din strălucirea numelui său (ca muncitor, cugetător, om deplin) se răsfrângea un mănunchiu bogat de raze luminoase asupra instituției culturale, care se onora pe sine, onorându-l cu scaunul de președinte.

De altfel și în acest răstimp nu a încetat Timoteiu Ciparîu un singur moment să-și arate iubirea și recunoștința sa față de instituția ce o presida și din avutul său modest a donat un loz de stat, în valoare de 500 florini, dispunând ca acesta să stea sub administrația „Astrei". iar venitul cupoanelor și sorții să se împartă egal între fondul „Academiei Române" și cel al Asociației.

În acest rezumat al vieții marelui dispărut, nu se poate vorbi cum trebue de multiplele și importantele publicațiuni științifice, istorice, literare, filologice și, în special, de principiile și gramatica sa (analitică și sintetică), premiate de

Academia Română şi prin care se apropie de trecutul cel nou românesc (după expresia d-lui Prof. Iorga) mai mult ca oricare altul.

Biblioteca lui Timoteiu Ciparîu era una din cele mai bogate şi variate. Incepând cu manuscrisele de cronici ale Moldovei şi până la versurile arabe (legate în marochin roş) sau poezia lirică a timpului, totul îţi indica cât de largă este raza interesului său ştiinţific şi literar, — cât de mare este erudiţia sa. In această bibliotecă şi-a petrecut el cei mai mulţi ani ai vieţii sale şi în fraţia spiritelor acestor mari oameni morţi, — foşti autori ai cărţilor, — uită ei necazurile ce i le puteau aduce oamenii vii, acei oameni migăloşi cari drămuiau cu cumpăna farmaciştilor activitatea minţii sale avântate.

Nu a avut nevoie nici în tinereţe şi nici la bătrâneţe de multă odihnă şi cei ce l-au cunoscut povestesc cum deseori, noaptea, trecea dela somn la lumina cărţilor, iar lampa din odaia sa, ca un simbol prevestitor, nu se stingea niciodată.

Actele şi faptele lui Timoteiu Ciparîu ca şi ale multor alţi înaintaşi de-ai noştri constituesc dovada de ceea ce a putut şi de ceea ce poate da poporul nostru pe teren cultural, naţional şi politic.

Dacă astăzi suntem liberi, în o ţară liberă şi dacă brâul unirii încinge trupurile noastre, pentru aceasta libertate şi unire Timoteiu Ciparîu a adus contribuţia sa, mai ales în anii 1848—1851.

Se cuvine deci, atunci, când comemorăm 50 ani dela moartea lui, când privim o clipă îndărăt la drumul străbătut de el şi de alţi înaintaşi, să ne oţelim puterile, pentru cât mai multe şi mai bune cuceriri în viitor şi, umăr la umăr, să activăm pentru împodobirea operei ce ni s'a lăsat.

Cercul cultural din Pănade, în unire cu despărţământul Blaj şi împreună cu atâţia binevoitori colaboratori, a luat iniţiativa de a comemora 50 ani dela moartea lui Timoteiu Ciparîu, prin aşezarea acestei plăci comemorative.

Asociaţia culturală „Astra“ exprimând sincere mulţumiri iniţiatorilor ce au căutat să imortalizeze persoana acestui mare cărturar şi luptător naţionalist, — se închină cu respect memoriei lui, păstrându-i veşnică admiraţie şi recunoştinţă.

Portul naţional*)

de **I. Miloia.**

Despre portul naţional şi despre alterarea acestuia s'a vorbit şi s'a scris atât de mult în timpul din urmă încât acest subiect nu mai are astăzi aproape nici o atracţiune. Şi aceasta în deosebi pentru faptul că mai de multeori, cei ce au tratat acest subiect atunci când nu erau specialişti, n'au căutat să adâncească realităţi, n'au sesizat cauze şi efecte, ci s'au mulţumit să privească problema portului nostru dela depărtarea vreunui birou în care toată legătura cu problema pusă se rezuma poate la vreun opreg agăţat în perete. Nu e de mirare deci dacă subiectul s'a banalizat şi dacă prin chiar această împrejurare nu se mai bucură de atenţiunea pe care aceasta gingaşă problemă o merită.

S'au dat sugestii, s'au scris reţete infailibile pentru stăvilarea dispariţiei portului naţional, s'a dat alarmă şi s'au luat măsuri — câteodată caraghioase — cari nu odată au avut efectul de a altera „oficial" şi mai mult portul nostru. Se poate spune că în acest domeniu al portului naţional domneşte prea multă desorientare, atât ca principii, cât şi ca mijloace, în deosebi că aproape întotdeauna problema portului naţional a fost rezolvită pe toată întinderea pământului românesc, deodată, cu aceleaşi sugestii de mijloace.

Iată de ce fără ca să plâng pe ruinele acestui Ierichon, îmi voiu da silinţa a privi problema în faţă, bazat pe constatări făcute la faţa locului în întreg Banatul. Unele dintre cauze şi efecte se vor potrivi poate şi la celelalte provincii ale ţării, unele iarăşi vor avea un aspect local ca urmare a unor împrejurări ce nu se găsesc aiurea.

*) Observaţii în legătură cu alterarea portului naţional în Banat. Comunicare făcută în şedinţa Preşedinţilor de Despărţăminte cu ocazia Adunării generale a „Astrei" în Timişoara.

Este incontestabil că portul bănățean s'a alterat mult în timpul din urmă. Mai puțin înainte, mai mult, după războiu. Este iarăși adevărat că aceasta alterare în unele locuri a luat proporții atât de mari, încât se poate vorbi aproape de dispariția costumului românesc. Aceasta constatare ne va umplea sufletul de îngrijorare dar nu e mai puțin adevărat că în acelaș timp găsim centre de înviorare cari echivalează cu pierderea suferită pe alocurea. Și atunci se pune întrebarea: căror factori se datorește alterarea și căroro păstrarea respectiv renașterea portului original? Aș fi prea pretențios să decretez cauzele generale, voiu expune însă câteva din constatări.

Se afirmă întotdeauna că apropierea orașului influențează în rău evoluția portului. Sunt de părere că cel puțin pentru Banat aceasta teorie nu corespunde adevărului. De pildă unul dintre cele mai frumoase costume, atât la bărbați, cât și la femei se păstrează în imediata apropiere a Lugojului în satele: *Chizetău, Belinț, Ictar, Budinț, Ohaba, Babșa*, apoi între Lugoj și Timișoara de-a-lungul liniei ferate la *Topolovăț, Suștra, Izvin* ș. a. Cel mult s'ar putea trece la capitolul: evoluție — și nu alterare — înlocuirea materialului mai greoiu, lână și cânepă, cu pânză mai fină.

In acelaș timp cătune ascunse între dealuri și munți, departe de orice oraș, au introdus în port schimbări importante pe cari nu le găsim în centrele supuse influenței orașului. De pildă în jurul Caransebeșului, în cea mai săracă regiune a Banatului, la poala munților a dispărut aproape complect catrința țesută, fiind înlocuită cu șorțuri confecționate din pânză de prăvălie. Acelaș lucru se poate constata și pe aproape întreg întinsul Almăjului precum și în regiunea muntoasă din jurul Făgetului. Ici colo doar pe fundul lăzilor de zestre se mai găsește câte o catrință uitată, care a scăpat ca prin minune pieței Caransebeșului, Lugojului, Oraviței sau Timișoarei.

Tot în jurul Timișoarei — în Ghiro-da, Cerneteaz, etc. cu toată apropierea orașului portul n'a fost părăsit, ci se păstrează cu relativ ușoare alterări, în chipul original.

Este poate starea materială care influențează mersul lucrurilor? Răspundem: în oarecare măsură da, însă cele

constatate, cât privește apropierea sau depărtarea orașului, ne previn să fim prudenți și în cazul acesta știut fiind că de pildă satele din împrejurimea Lugojului sunt bogate și totuși își păstrează în întregime portul, în timpul ce satele în care a dispărut complet cătrânța și alte piese de îmbrăcăminte sunt sărace și cu toate acestea se cumpără foarte mult din prăvălie.

Se va obiecționa poate că populației sărace nu-i dă mâna să-și mai confecționeze în casă lucrurile, fiind mai ieftine cele din prăvălie. Această populație săracă este cea așezată în regiunea de deal, unde am constatat dispariția cătrânței. De ce această populație săracă persistă în schimb în a-și face în casă tot restul îmbrăcămintei și de ce nu-și cumpără din prăvălie și pânza pentru spăcel, poale etc. dacă este mai ieftină? De altcum dacă vom ține seamă că acele părți de îmbrăcăminte cari au fost înlocuite cu material cumpărat în prăvălie, în regiunea muntoasă, au fost țesute cândva din lână și decorate cu fir de lână, ne vom da seama că nu putea să coste mai mult decât dacă s'ar cumpăra din dugheană, căci întreg materialul acesta a fost confecționat în casă. Alta ar fi situația dacă și în aceste regiuni muntoase s'ar purta oprege și cătrințe țesute în fir de aur, sau spăcele împodobite cu grele motive inspirate din lumea vegetală, brodate și acestea în fir. Acestea într'adevăr costă incomparabil mai mult decât aceeași piesă confecționată din material cumpărat.

In rezumat: că în unele regiuni muntoase au dispărut unele piese de îmbrăcăminte, aceasta se datorește unor factori pe care nu i putem preciza. In orice caz, nu poate fi vorba de cauze materiale, greu de combătut, ci — cred — de modă, de gust alterat, care ar putea să revină la forme originale, tot atât de ușor precum s'a îndepărtat.

Să punem acum față în față două extremități: centrele cari se înstrăinează și centre cari se înviorează. In prima categorie putem pune Comlușul-bănățean, Secusigiul, Igrișul, deci Torontalul de nord și satele din plasele *Ciacova, Gătaia, Giulvăz.* Cât privește Nordul Torontalului părăsirea portului se explică ușor prin mediul etnic în care trăiește populația românească. Apropierea și conlocuirea Șvabilor,

depărtarea nu prea mare a Ungurilor, influența Sârbilor, sunt factori cari n'au întârziat să lase urme simțite în evoluția vechiului port bănățean. O revenire în aceste centre este mai grea ca ori și unde, deoarece trecerea dela costumul frumos la costumul practic, s'a făcut de mult deci a căpătat o putere de tradiție.

Mai greu de explicat este alterarea portului în plasele *Ciacova, Giulvăz, Gătaia.* Aci cred că se poate invoca acel rău care este în bună parte și causa depopulării: făloșenia, ușurința, imoralitatea, inconștiența. Nu veți găsi nici unde o nevastă atât de fardată, atât de încărcată de albele și de creme și nici una care să cheltuie mai mult pe ghete de lac sau de „piele de fișcal", ciorapi de mătasă „crăpdășănuri" etc. ca nevestele din Jebel, Giulvăz, Ghilad și jur. Și răul se introduce repede. Iată de pildă ce am constatat în comuna Clopodia unde an de an mă duc de Rusalii, la rugă. In patru ani consecutivi costumul femeiesc s'a schimbat în felul următor. In 1932 am găsit bluza de crăpdășân" înlocuind spăcelul cusut. In 1933 cătrința țăsută sau brodată a dispărut fiind înlocuită cu un șorț de „crep de Chine" cusut de bluză. In anul următor a dispărut și opregul, respectiv cătrința dindărăt, fiind și aceasta înlocuită cu un șorț tot de crep de Chine și tot cusut de bluză. In aceasta a treia etapă deci, avem o bluză de mătasă de care spânzură în față și îndărăt câte o fâșie din aceiași materie. In al patrulea an cele două fâșii sunt împreunate și la lături, încât ne dau o haină dintr'o bucată, constând din bluză și fustă. Așa cum se poartă servitoarele dela oraș, așa se îmbracă „găzdărițele" noastre din aceste centre! Causă acceptabilă nu avem pentru aceste centre, motivele nu le putem găsi decât în acea alterare sufletească pe care am amintit-o. Ce să mai zic de nevestele din Jebel și Ghilad care pare că au uitat complect de războiu și de furcă și care pe lângă atâtea lucruri oribile cu care și-au înlocuit portul original, au mai adoptat și pălăria. Nu se va crede poate acest lucru și totuși este dureros de adevărat. Mi-a fost dat să văd la o nuntă din Jebel în luna lui Octomvrie țărance cu pălării de cucoană, puse pe ceafă și împopoțonate cu o întreagă grădină de

zarzavat. Este cel mai oribil spectacol pe care îl poate prezenta ambiția și fățoșenia nevestelor din Banat. Dar nici bărbații nu se lasă mai prejos în aceste centre: Chintușul a dispărut, fiind înlocuit cu căput cumpărat, confecționat din stofă sau piele, în picioare se poartă numai ghete, în cap numai pălării colorate, iar la gât cravată! În aceste centre deci munca de combatere este mai grea ca oriunde, căci înainte de toate trebuesc eliminate nu cauze externe, materiale, ci prostia. Ori, știut este că acesta e un lucru greu de făcut.

Și acum să amintesc un centru care poate să confirme din plin că nu este totul pierdut, că posibilități de reîntoarcere mai sunt și că bunul simț al țăranilor noștri n'a pierit de tot. Mă gândesc la comuna Birchiș și jur. Regret din tot sufletul că din motive pe cât de străine de noi, pe atât de dureroase, a trebuit să renunțăm la cortegiul etnografic plănuit pentru festivitățile Adunării generale a „Astrei", în cadrul căruia aș fi prezentat întreg Banatul în diferite aspecte de port. S'ar fi putut vedea cu acest prilej unul dintre cele mai splendide costume bănățene, executat și aranjat cu un bun gust neîntrecut, costum renăscut prin vrednicia conducătorilor și prin istețimea și conștiința țărănimii de acolo. Ei bine, portul din Birchiș se perfecționează din an în an, nu cu elemente străine, de împrumut, ci refăcând izvoadele vechi desgropate din cele mai adânci ascunzișuri ale lăzilor.

Și dacă în acest centru s'a întâmplat o minune, n'ar fi cazul să vedem căror factori se datorește aceasta, pentru ca în viitoarele noastre lucrări să putem aplica și aiurea mijloacele dovedite de eficace? Este incontestabil că munca persistentă pe care au depus-o an de an conducătorii comunei Birchiș — domni și doamne — și înțelegerea cu care au îndrumat lucrurile, ferind refacerea portului de influența externă — este primul factor care a înrâurit binefăcător această reînviere. Al doilea sunt premiile care se distribuesc de către conducătorii comunei în fiecare an la „Ruga" dela Sf. Maria mică nevestelor și fetelor cari și-au făcut pentru această ocazie costumul cel mai frumos și în același timp cel mai fidel local. Al treilea, este sănătatea

fizică şi morală a acestei comune, un bun simţ înnăscut şi foarte desvoltat, teren bun pentru sugestiile şi învăţăturile intelectualilor din comună.

Am rămas surprins de desaprobarea cu care comentau nevestele şi fetele din Birchiş acele costume ale „goastelor" venite la rugă, cari erau imitaţii — frumoase nu-i vorba — fie ale porturilor din Vechiul Regat, fie având motive scoase de prin cărţi şi caiete.

Cât priveşte materialul se poate spune că numai regiunea de deal şi munte mai foloseşte exclusiv pânză ţesută în casă din cânepă sau in. In regiunea de şes — făcând abstracţie de regiunea mai sus amintită în care se constată o alterare pronunţată — s'a introdus pe o scară destul de largă pe lângă pânza ţesută în casă, „sada" şi „cinarul" cumpărate în prăvălie.

In domeniul isvoadelor se poate constata răspândirea unor influenţe străine. Felul cum aceste motive s'au infiltrat în patrimoniul artistic rural, se poate aplica, cred cu succes, în chiar acţiunea de combatere a înstrăinării. Foarte răspândite sunt isvoadele D. M. C.-ului ale fabricii germane de aţă, care făcând reclamă produselor sale, distribue o mulţime de caiete, în mod gratuit. Şi este lucru ştiut că aceste isvoade nu sunt româneşti ci motive decorative oarecare combinate pentru uz impersonal.

Se mai găsesc pe la ţărance foi de prin diferite albumuri, unele româneşti — ca acela atât de valoros al lui — Comşa — altele străine. Ori lipsindu-le discernământul, ţărancele aplică deavalma ceea ce le pare lor frumos.

Trebue să amintesc aci şi un amănunt care ilustrează ignoranţa, s'ar putea zice oficializată şi care contribue în plus la alterarea aspectului original al costumului bănăţean. Costumul nostru femeiesc se bucură de oarecare faimă. In consecinţă cucoanele bucureştene l-au îmbrăţişat cu multă simpatie. Dar necunoscând felul cum se prezintă în realitate sau cunoscându-l, însă voind totuşi să-l aranjeze după gustul propriu, s'au apucat şi au pus opregul în faţă. In toate fotografiile făcute în Bucureşti apare costumul bănăţean falsificat ca mai sus. Iar intelectualele noastre, spre noroc nu toate, neştiind nici ele că e un fals la mijloc, au

adoptat acest fel de a pune opregul în față și îndărăt, ceea ce hotărît este o erezie. Să controleze oricine ceea ce spun, la o serbare națională, când fetițele de școală apar în grup în „costum național".

Nu pot să mă ocup aci mai pe larg de multele elemente care au contribuit la alterarea portului sau la înviorarea lui. Totuși din această sumară expunere se pot trage următoarele concluziuni, bazate pe realități.

Nu se poate și nici nu trebue forțat un costum țărănesc acolo unde acesta a fost părăsit pentru motive practice, de mai de mult. Cel mult în aceste centre se poate încerca o influențare indirectă — ca să nu se simtă că e impusă — prin modele de isvoade pe care le-ar răspândi prin sate forurile cu răspundere și asociațiile de cultură — în primul rând „Astra" ca astfel să înlocuiască pretutindeni cateteie D. M. C.-ului și alte isvoade de inspirație străine. Se poate insista asupra unei reîntoarceri la costumul original numai pentru zilele de Duminecă și sărbători, căci la Comloș și Nerău înzadar se va mai încerca o revenire la portul țărănesc, pentru zilele de lucru.

Să se evite oficializarea sau uniformizarea porturilor prin introducerea unor isvoade impuse în deosebi de învățătoarele dela sate care, după cum am putut constata, forțează isvoade de pretutindenea, chiar neromânești.

Nimic să nu se facă în mod artificial, ci să se influențeze lucrurile dela mare distanță fără ca țărancele să simtă aceasta.

O calitate a țăranului bănățean este aceea că se inspiră ușor și imită tot așa de ușor și răul ca și binele. Această înclinare trebuește neapărat exploatată, bine înțeles cu multă socoteală și cu multă prudență.

Intelectualii satelor pot face enorm de mult, dovadă exemplu dela Birchiș. Totul este însă să aibă și priceperea necesară și răbdarea izvorîtă din dragostea față de comorile noastre artistice. Nu e de-ajuns de a se interveni odată. Contactul cu țărănimea noastră trebuește ținut neîntrerupt, iar corespunzător împrejurărilor specifice, locale, trebuește găsit și stimulentul potrivit.

Acordarea de premii este un mijloc cât se poate de eficace. Aceasta trebueşte să se facă cu prilejul unor concursuri aranjate pe câteva centre apropiate între ele în concepţia decorativă. Concursurile să se facă cât se poate de sever, iar jurul respectiv să fie condus de cea mai desăvârşită obiectivitate ştiind să şi motiveze de ce a premiat anumite costume.

„Astra" îşi va putea face un nepieritor merit cu patronarea astorfel de concursuri şi cu îndrumările pe care le poate da la astfel de ocazii.

In sfârşit tipărirea de catete, conţinând isvoade originale, după regiuni, ar fi, cred, tarăşi un mijloc foarte potrivit pentru combaterea înstrăinării portului. Răspândind aceste isvoade în satele noastre şi contând pe uşurinţa inspiraţiei femeii bănăţene, aceste catete vor putea înlocui cu succes broşurile D. M. C.-ului nemţesc. Mai cu seamă dacă pe lângă catete, intelectualul sau intelectuala satului mai pune şi o vorbă înţeleaptă care să meargă la inimă.

Repet ca încheiere: Nimic forţat, nimic artificial, nimic impus cu sila ci condusă mâna ţărancei pe neobservate. Să-i placă ei cutare isvod şi deci să-l aplice şi nu să-i placă doamnei şi să trebuiască să-l primească ca pe o poruncă dela stăpânire.

Tot ceea ce se face să răspundă gradului de cultură la care se găseşte ţăranul din Banat căci oricum, acest ţăran nu se mai poate întoarce la anumite forme primitive, în deosebi atunci când nevoia estetică a fost copleşită de cea practică.

Influenţa căsătoriei asupra fertilităţii şi etnicului unui neam*)

de **Dr. Petru Râmneanţu.**

I. **Generalităţi.** Căsătoria e actul cel mai important din vieaţă. Ea constitue rădăcina familiei şi e baza existenţei unui neam şi a omenirii în general. Grandoarea viitoare a unei naţiuni depinde de potenţialul

*) Referat ţinut la Adunarea generală dela Timişoara.

generator, cantitativ şi calitativ al indivizilor cari se căsătoresc. Aceştia în primul rând, trebue deci să asigure neamului o fertilitate urcată şi să-i păstreze absolut nemodificate, toate însuşirile şi mai ales pe cele etnice sau rasiale, determinând în acelaşi timp creşterea proporţiei de multiplicare a stratului de populaţie cu calităţi ereditare de-asupra mediei şi reducerea proporţiei celor inferiori şi neapţi în lupta pentru existenţă.

Astfel, viitorul biologic al neamurilor aproape că desconsideră interesul actual al indivizilor şi apelează numai la funcţiunea lor generatoare, capabilă să le păstreze şi să le urce patrimoniul ereditar.

Căsătoria apare deci mai mult ca o datorie către societate şi neam decât ca o afacere individuală. Ea nu este un simplu contract civil şi nici numai o „taină" de mare însemnătate creştinească, ci e momentul hotărîtor pentru vitalitatea unui neam.

A dezerta cantitativ dela această contribuţie, îngroşând rândul celibatarilor, înseamnă o desfacere din lanţul biologic al neamului şi o trosire ca nişte rotiţe neangrenate. De altă parte, a fi ostil sau numai a desconsidera calitatea patrimoniului ereditar prin simplă nepăsare, în marele războiu demografic desfăşurat astăzi, atât de intens de naţionalismul celor mai multe popoare, pecetluleşte pe orice individ ca indezirabil.

Dar vieaţa legată prin căsătorie fiind naturală şi asociată de o muncă mai intensă şi de multă fericire, lasă să se înţeleagă că indivizii cari o ocolesc trăiesc în condiţii anormale. De fapt studiile consultate şi statisticile întocmite aşa ne şi demonstrează: celibatarii au o frecvenţă mai urcată a morbidităţii şi o medie a vieţii mai redusă decât indivizii căsătoriţi.

Disprețul faţă de căsătorie a determinat apunerea Spartei, a Atenei şi a Romei de altădată. Curtezanele care au eclipsat respectul faţă de familie şi mame, au distrus idealurile conducătorilor, au instalat conrupţia în vieaţa de stat, au răzvrătit plebeea şi au risipit astfel neamuri atât de distinse.

Intr'un studiu pe material dela noi am documentat, că la proporţii scăzute de căsătorii, populaţia reacţionează cu o natalitate mică.*)

Instituţia căsătoriei privită şi dorită de eugenişti şi de oameni convinşi de realitatea legilor ereditare, în sensul principiilor expuse, la cele mai multe naţiuni civilizate e şi realizată, de obicelu, e consfinţită de religie şi e impusă de lege, sub forma numită monogamie. Ea nu e un ideal perfect şi poate nu va fi universal acceptată în viitor, dar este cea mai bună dintre toate formele întâlnite până astăzi, atât pentru viaţa familiei, cât şi pentru fertilitate şi calităţile fizice, psihice şi morale ale neamurilor.

Evoluţia curentelor sociale şi a stării economice a populaţiei şi mai ales unele momente sociale specifice unei sau altei regiuni, au modificat însă profund şi importanţa instituţiei căsătoriei şi prin aceasta au schimbat şi fertilitatea şi însuşirile etnice şi caracterele morale şi psihice ale populaţiei. Conform titlului acestui modest raport vom reflecta numai referitor la influenţa căsătoriei asupra fertilităţii şi asupra caracterelor etnice ale neamului nostru.

II. Analizând în mod succint *condiţiile de realizare a căsătoriei* la noi şi privindu-le întâi în raport cu *fertilitatea* şi numai în *mediul rural*, constatăm, că poporul nostru dela naşterea lui şi până astăzi nu a cunoscut decât monogamia, prin alegere şi foarte rar prin captură. Momentul alegerii, până la mijlocul secolului trecut şi în unele provincii chiar până la sfârşitul secolului, a fost determinat numai de însuşirile ţăranilor, înţelese sub cuvântul de „trunchi". S'a analizat „trunchiul familiei" şi dacă s'a găsit apt, familiile au decis căsătoria. Această formă de căsătorie ne-a asigurat aproape până mai ieri, o *fertilitate urcată* şi proprietăţi alese.

Dela primele împroprietăriri ale ţăranilor şi mai ales după ultima, populaţia noastră rurală, a început însă să se statifice din punct de vedere economic. Această diferenţiere în zilele noastre a determinat ca instituţia căsătoriei să aibă la bază factori noui pe cei economici.

*) Bul. Eug. şi Biopolitic. Nr. 1—2. 1936.

Populaţia României de astăzi în mare parte pare a fi produsul selecţiei economice.

In realitate însă nu e aşa. Iată de ce: familiile care îşi înzestrează copiii, dau prin aceasta dovadă, că au însuşiri fizice şi mintale normale sau chiar superioare, altfel nu ar fi fost capabile să agonisească nici o avere. In fond, calităţile biologice însoţind în mod strict pe cele economice, nu privează viitoarea familie de transmisiunea calităţilor hereditare alese. Destul de frecvent aceste calităţi sunt păstrate şi chiar urcate prin căsătoria unui tânăr sărac, dar a cărui fizic şi destoinicie, a atras atenţia unei familii bogate. Foarte rar are loc însă, o căsătorie între un individ cu calităţi economice, fizice şi psihice distinse şi altul care le are sub media normalului.

Această stratificare economică urmată de cea socială influenţând baza căsătoriei, constatăm că are o influenţă profundă asupra fertilităţii şi dacă privim populaţia întreagă, vedem că se repercută indirect şi asupra calităţii.

Prin studiile pe care le-am făcut aici în Banat şi în Transilvania, cât şi din cele făcute de alţi cercetători, reese că fertilitatea diferenţială în raport cu starea economică, variază foarte mult dela clasa bogată la cea săracă. Familiile înstărite au fertilitatea atât de redusă, încât nu îşi pot menţine numărul, iar cele sărace şi-au păstrat-o destul de urcată. Realitatea pe care o creează această diferenţă de fertilitate a familiilor care se căsătoresc pe baza zestrei materiale, duce la dispariţia lor numerică şi în consecinţă la pierderea calităţilor lor alese.

Familiile sărace având fertilitate mai mare, urcă numărul global al populaţiei şi contribuesc cu partea lor la disgenică la creşterea proporţională a elementelor cu calităţi inferioare, cari astfel coboară potenţialul biologic al întregei naţiuni.

La această influenţă, a momentelor care determină căsătoria civilă urmată şi de cea religioasă, asupra fertilităţii se mai adaugă şi produsul stărilor create de căsătoria civilă necompletată de cea religioasă, de concubinaj şi de căsătoria de probă. Aceste căsătorii incomplete, prin nesiguranţa lor, neînţelegerea dintre soţi, întreruperile frec-

vente, contribuesc şi mai mult la reducerea fertilităţii. În special aici în Banat, unde în oraşe 19,4% dintre noi născuţi sunt nelegitimi, iar în sate 20,0% (1934), constituesc o adevărată plagă cu repercusiuni cunoscute asupra reducerii fertilităţii.

În raport cu *proprietăţile etnice* ale păturei noastre rurale, constatăm că, căsătoria, având loc aproape numai în interiorul comunităţii, rar şi între familii din aceeaş regiune, s'a realizat în mod strict după sistemul numit endogamie. Istoria, registrele bisericeşti ale cununaţilor şi cele dela Oficiul de stare civilă, ne dovedesc numai practicarea acestui sistem, exceptând pe alocurea unde ţiganii ne vulnerează capitalul etnic.

Sistemul nu a fost impus prin legi speciale, cum de ex.: Grecilor le-a fost interzis să se căsătorească cu barbari. Romanilor patricieni cu plebee, sau Hinduşilor cu individi din caste străine. Pare că numai profunda noastră conştiinţă religioasă ne-a determinat să fim atât de endogamici.

Prin urmare e clar, sistemul de căsătorie ne-a păstrat compoziţia etnică a elementului dac autohton şi a celui colonizat Roman, cu totul neamestecate cu alte neamuri. Acest sistem de căsătorie pe care îl urmează şi astăzi masa populaţiei rurale, nu înseamnă că-i izolează şi-i slăbeşte plasma ancestrală distinsă. Iată de ce: neamul nostru graţie condiţiilor geografice destul de aspre, s'a format extrem de încet. Primele grupări de familii, ascunzându-se printre munţi de năvălirile barbare, s'au căsătorit numai între ele. Dovadă şi astăzi în satele dela munte populaţia nu are decât 3—4 nume de familii. Am trecut deci deja peste pericolul consanghinităţii şi al izolării. Prin formarea de organizaţiuni la început mici, pe urmă mari regionale, iar astăzi a unui stat care cuprinde majoritatea etniei noastre, adică cea mai mare parte a Românilor din orice parte a lumii ar locui ei, posibilităţile de amestec şi-au deschis orizonturi enorme. Vor trece poate sute de ani până când populaţia din Basarabia şi Moldova se va căsători cu cea din Oltenia şi Banat. Putem să ne pronunţăm deci, cu multă certitudine, că ascensiunea noastră

biologică numai acum începe. Numai acum fiecare provincie istorică are posibilitatea să contribue în mod larg şi liber la construirea şi închegarea specificului nostru etnic. Nouă ne incumbă datoria, la care trebue să ne gândim serios, ca să cultivăm posibilităţile ca toţi Românii să contribue cu particularitatea lor la mozaicul de mâine al vitalităţii noastre, care ne va asigura locul pe care îl meritâm. Clar nu avem nevoie de infuzia în sângele nostru a nici unui element etnic străin. Naţiunea noastră poate să progreseze, să se înalţe, să contribue cu oricât la desvoltarea artelor, ştiinţelor, a dreptului şi la orice ce e spre binele nostru şi al omenirei, numai bazată pe resursele etnice proprii stabilizate şi pline de tradiţii.

III. În *mediul urban* individualismul şi materialismul fiind mai bine reprezentate, consecinţele lor asupra căsătoriei şi indirect asupra fertilităţii şi pătrunderii elementelor străine, inferioare şi chiar disgenice în corpul nostru etnic, le întâlnim mai frecvent.

Tinerii din mediul civilizat, dorind încă dinainte de căsătorie numai confortul individual, adeseaori desconsiderând la alegerea de soţ sau soţie chiar capitalul ereditar, recurg în urmă aproape fără excepţie la sterilitate voluntară şi la avort. La acestea mai adăugându-se şi vârsta înaintată, la care se leagă căsătoria ne explică suficient, corelaţia atât de strânsă dintre starea socială a populaţiei şi *fertilitatea redusă*.

Fertilitatea populaţiei oraşelor noastre a scăzut la un nivel atât de inferior şi datorită lipsei de paralelism dintre ceea ce se înţelege sub civilizaţie şi ceea ce numim cultură. Prima e de import uşoară de imitat, mai ales că e mecanizată. Populaţia de astăzi a oraşelor, venită în mare parte aproape direct dela sate, i se supune repede. Cultura necesitând însă pregătire de bază, necesitând şi o susţinere continuă se însuşeşte mult mai lent şi dificil. Să ilustrăm cu un exemplu din sânul nostru de aici: Asociaţiunei noastre încă din 1926 dela adunarea de Zalău, i s'a infiltrat în mod larg şi documentat principii de eugenie şi biopolitică. Pe atunci străinătatea nici nu s'a gândit la un asemenea sistem de promovare a capitalului naţional

uman. Cu toate acestea, astăzi vedem că sunt state în care acest program e trăit chiar de cel mai umil cetăţean, iar noi am rămas aproape numai cu acelaşi avocat al susţinerii acestui sistem de gândire, ca şi atunci. Dacă acceptam de atunci această grijă şi îi pregătiam teren larg, astăzi elitele noastre sociale din mediul urban s'ar prezenta cu o altă frecvenţă şi la un alt potenţial biologic.

Trecând la *evoluţia etnică a populaţiei* noastre *din oraşe* care trebue să fie organul cugetării, al dinamismului şi al exteriorizării naţionale, constatăm că plasma ei germinativă dela războiu încoace nu e îndreptată înspre aceste scopuri.

Aproape toate oraşele şi mai ales cele din provinciile alipite practică un sistem de căsătorie incompatibil cu o fertilitate normală şi mai ales opus trecutului şi viitorului nostru.

Exogamia pare că a dovedit o modă.

In oraşele din Basarabia, Transilvania, Banat şi Criş-Maramureş, dela 27—35% dintre Români îşi iau soţii de neam străin nouă.

Neamul soţiilor căsătorite cu Români, în Basarabia, Transilvania, Banat, Criş-Maramureş în anul 1936. Mediul urban. (Date dela Inst. Central de Statistică).

Provincia		NEAMUL SOŢIEI						
		Total	Român	Ungur	German	Evreu	Rus Rutean Ucrainean	Alte
Basarabia	Cifre	905	662	—	3	4	200	36
	%	100	73.2	—	0.3	0.4	22.1	4.0
Transilvania	Cifre	1729	1272	356	75	12	2	12
	%	100	73.6	20.6	4.3	0.7	0.1	0.7
Banat	Cifre	602	391	83	104	2	—	22
	%	100	65.0	13.8	17.3	0.3	—	3.6
Criş-Maramureş	Cifre	953	606	307	19	12	3	6
	%	100	63.6	32.2	2.0	1.3	0 3	0.6

Căsătoriile mixte în unele oraşe din Ardeal au devenit chiar catastrofale pentru elementul românesc. Ne având

încă prelucrate şi chiar nici sosite date din toate oraşele Ardealului, exemplificăm numai prin câteva, cu cele din Dej, Zalău, Carei, Baia-Sprie, Odorheiu şi Gheorgheni.

Neamul soţiilor căsătorite cu funcţionari de Stat şi meseriaşi români, dela 1920—1 Iulie 1936, în câteva oraşe din Ardeal.

Oraşul		Funcţionari de Stat						Meseriaşi					
		Total	Române	Unguroaice	Evreice	Nemţoaice	Alte neam.	Total	Române	Unguroaice	Evreice	Nemţoaice	Alte neam.
Dej	Cifre	165	117	45	3	—	—	173	103	70	—	—	—
	%	100	70.9	27.3	1.8	—	—	100	59.5	40.5	—	—	—
Zalău	Cifre	93	47	45	1	—	—	40	10	30	—	—	—
	%	100	50.5	48.4	1.1	—	—	100	25.0	75.0	—	—	—
Carei	Cifre	160	101	44	3	10	2	429	86	75	—	63	5
	%	100	63.1	27.5	1.9	6.3	1.2	100	37.6	32.8	—	27.5	2.2
Baia-Sprie	Cifre	28	12	14	—	1	1	64	22	42	—	—	—
	%	100	42.9	50.0	—	3.6	3.6	100	34.4	65.6	—	—	—
Odorhei	Cifre	69	22	43	—	3	1	22	3	18	1	—	—
	%	100	31.9	62.3	—	4.4	1.4	100	13.6	81.8	4.5	—	—
Gheorgheni	Cifre	41	14	27	—	—	—	27	7	19	—	1	—
	%	100	34.2	65.8	—	—	—	100	25.9	70.4	—	3.7	—

Chiar în aceste oraşe am ales numai două profesiuni, mai caracteristice: funcţionarii de Stat, cari constituesc clasa diriguitoare şi meseriaşii, cari formează clasa de mijloc, atât de redusă la noi.

Neamul soţiilor căsătorite cu funcţionari de stat dela 1920-1936 în câteva oraşe din Ardeal (Proporţii la 100)

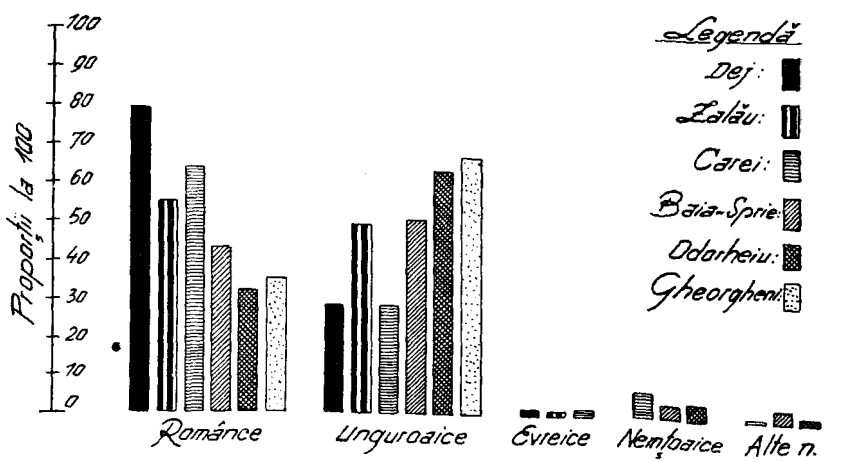

Din grafica anexată constituită pe baza intervalului 1920—1936, constatăm, că funcţionarii de Stat români, din aceste oraşe într'o proporţie care variază dela 27.3% până la 65.8% se căsătoresc cu unguroaice. Aceste limite devin şi mai mari dacă le adăugăm şi soţiile evreice, nemţoaice şi de alte neamuri.

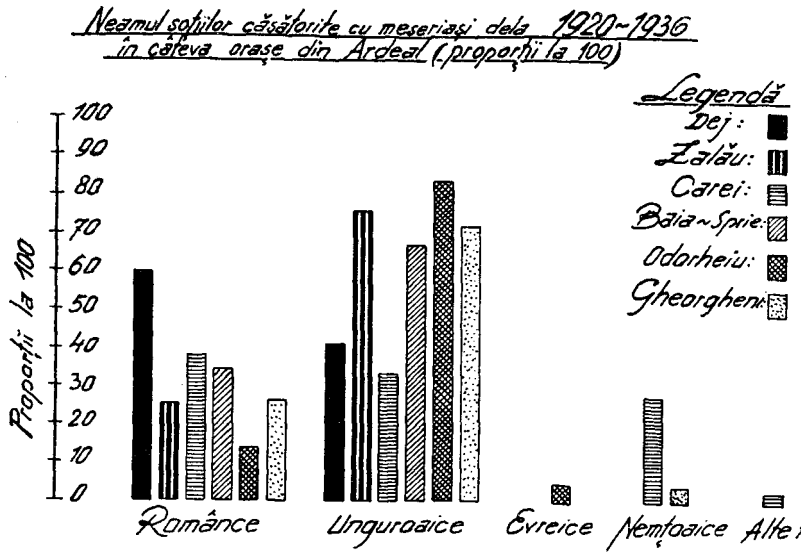

La meseriaşi proporţiile sunt şi mai dezastruoase. Dela 40.5% până la 81.8% Românii se căsătoresc cu Unguroaice. Odorheiul bate record, aici numai 13.6% dintre meseriaşii români se căsătoresc cu Române, restul cu străine.

Privind această exogamie la Unguri, ne-am aştepta la aceleaşi proporţii. Ori, la ei nu găsim aceste căsătorii mixte. Iată două exemple: La Gheorgheni dintre 1064 de Unguri, numai 6 adică într'o proporţie de 0.6% cu totul neînsemnată, s'au căsătorit cu Române. La fel în Odorheiu. Dintre 911 Unguri, căsătoriţi dela 1920—1936, numai 11, adică 1.2% sau căsătorit cu Române.

Diferenţa aceasta enormă dintre proporţiile Românilor cari se căsătoresc cu Unguroaice şi dintre Ungurii cari îşi iau de soţie Române, denotă că exogamia care se practică, nu se datoreşte unei stări de conviefuire reală. Un-

guroaicele execută un adevărat raptus din neamul românesc. Nu avem încă o oglindă asupra progeniturilor acestor familii, în care mama e unguroaică. Vom studia problema. Dar ne temem de acum, că mulți dintre copiii acestor familii mixte, învață limba mamei și își însușesc sentimentele lor. E logic să ne așteptăm la aceasta, fiindcă din punct de vedere psihologic, într'o familie tata e un factor mai redus decât mama în viața intimă a copilului. Fetele mai ales, dar și băieții au mai multă confidență în mamă, decât în tată. De altfel credem că între noi și Unguri e și o incompatibilitate psihologică a căsătoriei și pe bază etnică, cum de altfel aceasta a și fost evidențiată că există între Francezi și Unguri.

Amestecul etnic dintre Români și Unguri așa cum e practicat în orașele din Ardeal, nu credem, că are efecte favorabile, asupra caracterelor copiilor. Unguroaicele care se căsătoresc cu Români, nu sunt elemente de elită și contractează căsătoria numai la o vârstă mai înaintată. Prin urmare recurg la acest amestec, numai acelea cari au rămas după selecția făcută de Unguri. Bazați pe aceste calități personale reduse, pe vârsta înaintată la care contractă căsătoria și pe sentimentele lor opuse nouă, ne explicăm, de ce aceste familii au în general o medie a fertilității foarte redusă.

Deși vom veni cu cercetări amănunțite asupra acestei probleme, totuși avem convingerea că ele nu pot decât confirma, concluziile la care am ajuns până acum și care se pot rezuma în felul următor:

Soțiile unguroaice datorită psihologiei lor particulare, înăscută și susținută de curentul de revanșă, în multe cazuri chiar de frații și surorile acestor femei, nu se pot adapta aspirațiunilor noastre noaționale.

Hibridizarea dintre Români și Unguroaice constitue mai mult un izvor de defecte decât de calități.

Copiii hibrizi vor avea sentimente ciudate, poate chiar potrivnice nouă.

VI. **Soluții.**

Soluțiile la care m'am gândit sunt referitoare la factorii prin cari căsătoria va putea:

1. să contribue la menţinerea fertilităţii stratului de populaţie rurală, sănătos şi înstărit din punct de vedere economic;

2. să menţină şi chiar să urce fertilitatea urbană şi mai ales a familiilor cu caractere normale sau superioare;

3. să combată căsătoriile mixte din oraşe.

Asigurarea unei *fertilităţi* care să asigure menţinerea numerică a stocului de *populaţie rurală cu stare economică bună*, se poate face numai prin educaţie, pe înţelesul ei, asupra problemelor de *ereditate şi eugenie, reproducere şi igienă mintală*. Nu mai e permis ca ţăranii să contracte căsătoria în plină ignoranţă, trebue să fie convinşi mai ales, că zestrea psihică şi morală, întotdeauna aduce şi pe cea materială.

Pentru a combate concubinajul şi căsătoriile necompletate şi la biserică credem ca acordarea de premii, din partea administraţiilor judeţelor, comunelor, tinerelor perechi, cari se căsătoresc într'o zi anume fixată pentru acest scop şi legiferarea ca contractarea căsătoriei civile să fie legal urmată de cea religioasă poate duce la rezultatele dorite. Educaţia poate să înceapă chiar acum. Sâmburele organizaţiei îl avem. Casele de ocrotire actuale din mediul rural, trebue să-şi lărgească activitatea. În interiorul lor se va crea câte o secţie a ocrotirii naţionale, prevăzută de altfel în legea sanitară din 1930, în care se vor da consultaţiuni şi îndrumări prematrimoniale tuturor logodnicilor. Aceste secţii se pot realiza chiar şi cu zestrea actuală a serviciilor de ocrotire amintite. Dar legea sanitară şi de ocrotire trebue să statueze ca Oficiile Stării Civile, la înregistrarea căsătoriilor, să pretindă un certificat că tânăra pereche a fost consultată medical şi a primit îndrumările eugenice amintite.

Consultaţiunea prematrimonială, va avea ca scop să facă şi propunerea către autorităţile administrative pentru ca familiile găsite cu ereditate sănătoasă să fie încurajate prin premii.

În *oraşe* menţinerea şi chiar *urcarea fertilităţii* se poate obţine în acelaş fel ca şi în mediul rural, plus şi prin alte mijloace cari aici se pot aplica.

Intâi, fiindcă în oraşe proporţia căsătoriţilor e redusă şi scade treptat, trebue combătut celibatarismul. Aceasta s'ar putea face printr'un impozit personal progresiv cu venitul, pe celibatarii dela vârsta de 25—60 ani şi prin acordarea reducerii de 50% pe C. F. R. numai funcţionarilor de stat căsătoriţi.

Promovarea căsătoriei şi deci a fertilităţii în oraşe se mai poate obţine şi dacă ordinea de preferinţă a candidaţilor pentru ocuparea de servicii publice sau particulare şi obţinerea de diferite concesiuni de exploatare, ţine seamă de starea civilă a individilor şi de numărul copiilor pe cari îi au familiile în chestiune.

In fine faţă de *căsătoriile mixte*, având în vedere că nu poate exista o vieaţă sufletească individuală şi alta deosebită a familiei, cred că cu toţii le reprobăm. Nu se poate concepe ca aceste soţii, educate până la vârsta adultă într'un anumit spirit, brusc deodată cu căsătoria să treacă de o parte cu totul opusă. Armata şi ministerul afacerilor streine sesizându-se nu mai admit în viitor asemenea căsătorii. E timpul să reacţioneze naţiunea întreagă. Hotărîrea aceasta o putem realiza printr'o acţiune care are de scop:

1. educaţia biologică a populaţiei urbane şi
2. trezirea conştiinţei ei etnice.

Practic, am convingerea că această educaţie se poate pe deplin săvârşi în sânul Asociaţiilor noastre culturale şi prin organizarea timpului de recreaţie.

Numai în cadrul acestora se creează atmosfera augenică şi etnică. Organizarea timpului de recreaţie lipsind astăzi în toate branşele de activitate, funcţionarii, liberi profesionişti, ofiţerii şi mai ales meseriaşii români leagă cunoştinţe cu cine le cade în cale, care pe urmă îi atrage în căsătorii mixte. Păcatul că după războiu, mulţi ofiţeri în provinciile alipite, s'au căsătorit cu Unguroaice, e mai mult al nostru decât al lor. Nu am ştiut să-i primim şi să le deschidem uşile.

Terminând acest modest raport, mă văd obligat să dau unele explicaţii. Am întocmit raportul nu cu gândul să

fac o lucrare ştiinţifică, ci cu inima ca să descriu realitatea şi să propun soluţii simple şi posibile de a fi imediat şi uşor realizate. Se înţelege că referindu-mă numai la obiect soluţiile sunt mult mai reduse, decât în cazul când aşi fi privit un program general de eugenie şi biopolitică.

Adunarea generală dela Timişoara

— Prima manifestare a „Astrei Bănăţene" —

de **Al. D.**

Adunările anuale ale „Asociaţiunii" au însemnat totdeauna momentele culturale principale ale vieţii spirituale ardeleneşti, sintetizarea într'o clipă festivă şi solemnă a celor mai adânci şi rare preocupări naţionale, o adevărată bază a spiritelor alese ale neamului ca o mărturisire a puterii de vieaţă a acestui popor şi a încrederii neclintite în destinele sale istorice. Rând pe rând, an de an, în şir neîntrerupt aproape dela 1861, cărturarii Ardealului şi Banatului s'au întrunit la aceste Adunări generale spre a se contopi câteva clipe cel puţin uniţi cu alţii în aceeaşi masivă unitate a neamului şi istoriei, în aceeaşi solidaritate ce lua şi chip material după ce legau laolaltă — ideal — prin beteala de fire a trecutului — conştiinţele româneşti de pe aceste meleaguri. Dacă înaintea unirii doar câţiva soli din vechea ţară puteau să pătrundă la o astfel de sărbătoare ca odinioară Odobescu, după marele eveniment adunările „Astrei" au devenit fericite prilejuri de înălţare a Românilor de pretutindeni, o înmănunchiere floral de asociaţii culturale din toată ţara, ce veneau să se bucure împreună cu noi de roadele muncii noastre anuale.

Adunările „Asociaţiunii" n'au fost însă nicicodată numai simple spectacole festive cu larmă şi răsunet de o zi. Ele au dat nu odată prilejuri atâtor cărturari distinşi să fluture pe de-asupra preocupărilor trecătoare ale momentului, jerba ideilor permanent călăuzitoare ale neamului, să arcuiască priviri asupra întunericului, să lumineze căile ascunse în noapte, să rostească un cuvânt înţelept şi cumpănit pe marginea prăpăstiilor ce au încercat de atâtea ori poporul ardelean. Delà Timotetu Ciparu — cărturarul schivnic al curentului latinist în faţa amintirii căruia ultima

Adunare generală s'a închinat evlavios — şi până astăzi, cuvântările preşedinţilor, observările colaboratorilor lor, au adus totdeauna contribuţiuni substanţiale la deslegarea problemelor vremii.

Nu astfel s'au întâmplat lucrurile cu ultima Adunare a „Asociaţiunii". Ea a avut loc ales cu chibzuinţă în Timişoara Banatului, a acelui ţinut pe care toată suflarea românească îl socotea un rai de cântece, porturi sclipitoare şi flori mândre. Şi a venit această Adunare generală ca o veche dorinţă a conducerii „Astrei" de a da prilej despărţămintelor ce activau de mult acolo să se reorganizeze, să se întărească, să se adune laolaltă într'o regională care să înflorească neatârnat şi viol din pământul Banatului însuşi, din mentalitatea şi nevoile lui specifice. După repetatele întrevederi ale preşedintelui cu referenţii culturii locale, după închegarea regionalei însăşi sub ochiul atent şi entuziast al dlui vicepreşedinte Dr. Gh. Preda, Bănăţenii — răspândiţi în atâtea importante societăţi culturale, s'au adunat sub steagul „Astrei" pe care cu avânt şi siguranţă a ştiut să-l fluture dl inspector şcolar Sabin Evuţianu, preşedintele regionalei. Şi prima probă a focului au şi dat-o Bănăţenii cu prilejul acestei Adunări generale, care dacă n'a putut realiza strălucirea pe cari ei au visat-o, a însemnat totuşi o organizare impunătoare de forţe locale unificate spre acelaşi scop.

Cum era şi firesc, svonul Adunării dela Timişoara răspândit pretutindeni a atras pe mulţi şi distinşi cărturari ai neamului, cari au refăcut aci un fel de înalt areopag a intelectualităţii naţionale. Salutând cu înaripate vorbe Asociaţiunea, şi-au spus cuvântul lor cald simţit, românesc şi entuziast P. S. Sa Episcopul *Andrei Mager* al Aradului ca reprezentant al bisericii gr. ort. rom., Dr. *N. Brânzeu*, delegat al bisericii gr. cat., *Dr. Dimitrie Nistor*, prefectul jud. Timiş-Torontal în numele guvernului, dl *general A. Bunescu*, în numele armatei şi al ministrului ei, dl *Augustin Caliani*, în numele Ministerului ed. naţionale, dl *Ion Marin Sadoveanu*, în numele Ministerului cultelor şi artelor, dl *prof. Silviu Dragomir*, în numele Academiei române, dl *Emanoil Bucuţia*, în numele Fundaţii culturale „Principele

Carol" şi al S. S. R.-ului, d-na *Viorica Rusu-Dragoş*, reprezentând Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol II., dl *prof. Augustin Coman*, primarul municipiului, dl *Sabin Evuţianu*, preşedintele „Astrei regionale", dl *prof. Bogdan Ionescu* reprezentând „Ateneul Român", d-na *M. Baiulescu*, preşedinta Uniunii Femeilor Române, prof. *Ştefan Pop*, delegat al Ligii culturale, *Dr. Cornel Corneanu*, reprezentant al Frăţiei ortodoxe, *Dr. Gr. Nandriş*, preşedintele Societăţii pentru cultura poporului român din Bucovina, dl *T. Iacobescu*, reprezentând Asociaţia învăţătorilor, *preot I. Mităr*, din partea Astrei din Banatul jugoslav, *Patrichiu Râmneanţu*, preşedintele Asociaţiei învăţătorilor din Banat, *Dr. Cornel Grofşoreanu*, preşed. Institutului social Banat—Crişana, *Dr. Iuliu Coste*, preşed. Caselor naţionale din Banat, *ing. Severineanu*, în numele prof. Şcoalei Politehnice Timişoara, *prof. Hofman*, din partea Asociaţiunii prof. secundari din Timişoara, *G. Lungulescu*, reprezentantul Ligii antirevizioniste, prof. *Periam*, în numele Asociaţiei corurilor şi fanfarelor din Banat, dl *Adrian Brudariu*, în numele baroului advocaţilor din Timişoara, *preotul Ciuhandu*, în numele Asociaţiei clerului din Mitropolia Ardealului, dl *Mateişanu*, reprezentantul soc. Cele trei Crişuri şi *înv. Bouran*, în numele tineretului învăţătoresc. Regretăm din toată inima că spaţiul nu ne îngăduie a reproduce cel puţin fragmente din aceste înalte omagii pentru care nu găsim aci cuvinte de mulţumire, dar ele se păstrează la Asociaţiune ca o mărturie aleasă a consideraţiei de care ne bucurăm şi mai ales ca o expresie a sufletului distins al vorbitorilor. N'au fost numai cuvinte de ocazional elogiu, ci pătrunderi agere în problemele naţionale ale vremii, dorinţi de a stimula şi mai mult „Astra" în bătălia ei culturală, îndemnuri neprefuite pe cari noi le considerăm porunci ale ceasului de faţă şi ne străduim a le împlini cu fiecare pas al activităţii noastre. Să reţinem mai ales pentru momentul emoţionant pe care l-a adus, cuvântul preotului *I. Mităr*, reprezentantul nostru în Banatul jugoslav, făcând un călduros apel la concursul „Astrei" centrale spre a sprijini lupta ce apostoleşte o dă pentru menţinerea limbii şi culturii rom. pe meleagurile regatului vecin. A fost desigur impre-

stonantă acolada președintelui Asociațiunii care a ținut să îmbrățișeze ca un simbol al iubirii „Astrei" pentru Românii de peste hotare, pe vajnicul luptător.

Și fiindcă descrierea noastră se ocupă mai întâi de aspectul festiv al Adunării generale, să ne grăbim a încrusta aci evenimentul sărbătoririi maestrului *Tiberiu Brediceanu,* în cadrul reprezentației Operei rom. din Cluj care a montat încă odată spre bucuria auditorilor încântați *„Seara cea mare"* a distinsului sărbătorit. Au fost neuitate momentele acelea în care în numele „Astrei" și societăților culturale locale, celălalt creator muzical *Sabin Drăgoi,* — cu glas masiv dar scăzut de emoție — a rostit cuvântul de omagiere, încheind atât de mișcător de simplu, românește și bănățenește: *„sculându-se tăt natu dintr'un suflet și într'un glas să strige cu mine împreună: să trăiești iubit fiu al țării, podoabă nestimată a neamului, făt-frumos al artei române".* Neuitate momente spun — fiindcă am avut rarul prilej să asistăm la spectacolul pe care l-am putea numi istoric pentru muzica românească, prin care doi strălucițI reprezentanți a două generații și-au dat mâna într'u înfrățirea și armonia de totdeauna a spiritului național. Într'o altă parte a acestui număr reproducem cele două cuvântări.

Pe aceeași linie a expunerii festivului, să amintim pentru exactitatea și siguranța cu care au fost conduse, pentru energia și preciziunea execuției, exercițiile „Șoimilor" dlui *Bucurescu,* încadrându-se în acea vastă mișcare pe care a creat-o idealismul dlui prof. *Iuliu Hațiegan.*

Un aspect de o importanță care nu poate fi îndeajuns de subliniată, l-au alcătuit expozițiile organizate de un specialist ca *Dr. I. Miloia,* dir. Muzeului bănățean, care a adunat sub același acoperământ înfățișări ale vieții economice și artistice bănățenești. Au strălucit cu neîntrecut relief colecția de icoane bănățene zugrăvite pe lemn sau sticlă și mai ales un număr impunător de costume țărănești, cu variațiile lor nesfârșite, cu gustul lor fin și sigur, cu reprezentarea unei tradiții multiseculare fără a deveni un tipic obositor și monoton, cu gama lor de culori triumfătoare, uneori discrete, alteori cu sufletul exuberant, dornic

de viață al țărăncuței bănățene. În această latură a ei expoziția dlui Miloia a venit să ilustreze cu evidență referatul despre „Portul național" pe care d-sa l-a desvoltat dovedindu-se un cunoscător real al fenomenului artistic din Banat.

Adunarea generală a „Astrei" a adus însă — cum spuneam despre toate Adunările generale — și indiscutabile contribuții în rezolvirea marilor probleme ale momentului privite sub unghiul de vedere bănățean mai ales. Realizările de acest fel au îmbrăcat trei forme: *expuneri programatice, substanțiale, referate analitice* însoțite de măsuri de aplicare, *discuțiuni libere* în marginea problemelor radicale. — Expuneri programatice au desvoltat dnii prof. *Iuliu Moldovan*, preș. „Astrei" centrale și dl *Sabin Evuțian*, preș. „Astrei regionale". Nu ne îngăduim a le aprecia noi aci. Le publicăm în întregime în primele pagini ale acestui număr pentru ca cititorii să le guste toată seriozitatea ideologică și temeinicia vederilor. *Discursul dlui preș. I. Moldovan*, — să ne fie totuș permis a o spune — cucerește o înălțime de *filosofie a culturii naționale* atunci când rotindu-și privirile asupra realității contemporane preconizează un studiu și o îndrumare a ei științifică, într'o impunătoare viziune sintetică.

Referatele analitice au fost desvoltate de dnii *Dr. I. Miloia* despre *„Influența căsătoriei asupra fertilității și eticului unui neam"*, iar dl inspector sanitar *Dr. I. Nemoianu* despre *„Problema generațiilor viitoare în Banat.* Cele două dintâi sunt publicate în acest număr. Ultimul își așteaptă rândul și va fi dăruit luminii tiparului în numărul nostru viitor. Sunt toate înfățișări științifice, documentate pe teren, ale unor probleme locale sau generale și ilustrează spiritul în care „Astra Bănățeană" înțelege să ia parte la bătălia culturii naționale din acest moment hotărîtor pentru neamul nostru. O repetare aci a ideilor ce au fost expuse în conferințele citate, ni se pare inutilă odată ce ele s'au publicat sau se vor publica în extenso în paginile noastre. Ceea ce trebue să menționăm însă negreșit e discuția vie ce a însoțit atât expunerea referatelor cât și raportul comisiunii ce și-a dat părerea asupra realizărilor „Astrei".

La problemele ridicate în şedinţa preşedinţilor de despărţăminte — cea a portului naţional şi a influenţei căsătoriei asupra fertilităţii desvoltate de dnii Dr. I. Miloia şi Râmneanţu — au adus contribuţiuni prin observaţii şi completări dnii: protopop *Dr. P. Ţiucra,* preşedintele desp. Timişoara, care se declară de acord cu concluziile celor două referate, dar doreşte ca exemplul celor dela oraş să fie adevărata metodă de educare a ţăranilor — doamnele de pildă când se duc la sate să îmbrace ele în primul rând costumul naţional — dl prof. *Dr. Coriolan Petranu,* care a cerut ca atunci când se discută o problemă să se dea celor ce vor să facă observaţii încheierile scrise ale conferinţelor spre a-şi putea formula mai exact eventualele obiecţii, a arătat apoi că felul particular sub care se pune problema portului în Banat nu coincide cu datele problemei din alte provincii, observând de pildă că dacă apropierea de oraş n'a fost în Banat o cauză a distrugerii portului, în alte părţi ea a însemnat dimpotrivă o determinantă destructivă şi în sfârşit cere o activare cât mai întinsă a propagandei pe toate căile pentru menţinerea portului naţional (Redacţia „Transilvaniei" îşi îngădue şi pe această cale a-l ruga pe dl prof. C. Petranu să-şi desvolte părerile mai pe larg în coloanele noastre), dl prof. *Radu Ionescu* în legătură cu o bună gospodărire a căsătoriilor cere ca şcolile de menaj să nu mai fie numai pepiniere de profesoare, ci să aibe grije de cultura gospodărească a fetelor dela ţară, preotul *Cibian* din Birchiş expune experienţa pe care a făcut-o singur întru menţinerea portului naţional în sate sau prin reconstituirea lui după fotografii vechi reuşind ca după o stăruitoare propagandă de 14 ani să-l reîntroducă, iar în ce priveşte încurajarea căsătoriilor e de părere să se institue un impozit pe celibatari pentru ca din fondurile astfel adunate să se acorde premii familiilor cu mai mult de 3 copii, dl *Const. Miu-Lerca* ziarist şi autorul unei broşuri cuprinzând *„Consideraţii asupra artei ţărăneşti din Banat"* priveşte problema în ansamblul ei şi propune printre altele ca în şcolile de măestre de gospodărie să se predea şi elemente privind portul naţional, dl prof. *Al. Dima,* ocupându-se de aceeaşi problemă a portului naţional scoate

şi d-sa în relief responsabilitatea intelectualilor dela sate şi oraşe în pierderea portului prin dispreţul pe care mulţi din aceştia îl arată hainei ţărăneşti şi prin stăruinţa cu care impun fără să-şi dea seama modelele portului urban internaţional, discută chestiunea premierii costumelor naţionale fiind împotriva juriilor constituite ad-hoc şi cerând ca ele să fie formate din intelectualii satelor cari cunosc iubirea sătenilor pentru port pe o perioadă mai lungă de timp, ci nu cu prilejul spectacolului premierii numai, arată în sfârşit legătura portului cu celelalte arte ţărăneşti ca muzica şi dansul şi propune ca această importantă problemă să fie discutată pe larg în paginile „Transilvaniei", dl *Dr. E. Nicoară*, — harnicul nostru preşedinte dela Reghin — propune înlocuirea caetelor de modele străine, ce circulă mult, cu altele româneşti şi ajutorul şcoalelor ţărăneşti ce poate fi îndrumat şi în această direcţie.

Cum era şi natural, examinarea raportului general al „Asociaţiei" a trezit un deosebit interes. Raportor al comisiunii a fost distinsul intelectual şi conferenţiar, procurorul general *I. Lungulescu*. După ce rezumă în linii mari, dar pregnante, activitatea „Asociaţiunii" prin opera de cultivare a satului prin propaganda din regiunile secuizate, prin cea din Munţii Apuseni, prin „Şoimii Carpaţilor", prin secţii etc. şi se opreşte asupra importantului eveniment al constituirii regionalei bănăţene, dl *I. Lungulescu* propune în numele comisiunii Adunării generale următoarele patru puncte:

1. „Astra" să-şi extindă activitatea şi în vechiul regat pentru ca roadele ei să fie peste tot gustate;

2. să se pornească lupta şi împotriva literaturii pornografice, stricătoare mai ales a sufletelor tinere;

3. să se folosească nu numai metoda de propagandă didactică, raţionalistă ci şi cea mistică;

4. să se aprobe cuprinsul raportului general şi al Regionalei Bănăţene, exprimându-se încrederea în rodnicia şi priceperea Comitetului central, în fruntea căruia stau oamenii de ştiinţă cunoscuţi dl preşedinte *Iuliu Moldovan* şi dl vicepreşedinte *Dr. Gh. Preda*.

La discuţia raportului comisiunii participă de asemeni fruntaşii vieţii noastre intelectuale prezenţi la Adunare.

P. S. Sa Episcopul *Dr. V. Lăzărescu* al Caransebeşului ca înalt păstor al sufletelor bănăţene, dornic de a ridica moralul auditorilor, rosteşte cald cuvânt de încredere în puterile neamului socotind că jelania pentru relele Banatului nu trebue exagerată întrucât în cele peste 150 sate în care P. S. Sa a fost cu prilejul vizitelor canonice, situaţia nu poate fi considerată ca disperată. P. S. Sa e fericit că „Astra" a luat măsuri de combatere a plăgilor sociale şi ţine să accentueze că o intensificare a propagandei religioase va da rezultate din cele mai succesibile. P. S. Sa îşi exprimă în sfârşit toată adeziunea la metoda mistică preconizată de dl I. Lungulescu. Dl *Dr. Nedelcu*, aprobă şi d sa raportul comisiunii şi propune publicarea lui, aderând la o conlucrare cât mai vie a „Astrei" cu biserica. Dl prof. *Mişu Popescu*, cere să se generalizeze măsura „Ligii culturale" din Iaşi, care crează în jurul bisericilor zone româneşti în care să nu se aprobe decât construcţiile enoriaşilor acestor biserici. Dl *Dr. E. Nicoară*, la rându-i arată importanţa pe care a dat-o în despărţământul său, propagandei religioase, prin editarea unei foi săptămânale, al cărei cuprins e mai mult religios şi prin filmele religioase care au un mare răsunet în sufletul sătenilor. Dl *Dr. Ţenchea* dorind de asemeni o educaţie religioasă cât mai desăvârşită a maselor, se declară împotriva amestecului preoţilor în politică, ci trebuind să fie — în primul rând — prin exemplul lor o lecţie vie de formare a caracterului ţărănesc. Intr'o altă ordine de idei, dl *Graţian Mărcuş* atrage atenţiunea asupra chestiunii casei şi muzeului „*Avram Iancu*" din Vidra, care nu mai stă la dispoziţia vizitatorilor şi propune să se retipărească de către „Asociaţiune" biografia lui Avram Iancu de Iosif Sterca Şuluţiu.

Dintre propunerile raportului general, problema care a preocupat mai mult pe vorbitori a fost cea mistică-religioasă. Alături de o adeziune integrală la metoda mistică a vorbitorilor de mai sus, s'au ridicat şi alte opinii. Dr. *Adrian Brudariu* a cerut ca în locul „misticismului" să se

dea exemplul personal al celor ce propovăduesc anume principii, dovedind că aceştia mai întâi s'au identificat cu ele. In cuvântarea sa de închetere, dl *Dr. Gh. Preda*, care a presidat această şedinţă, s'a ocupat şi d-sa de metoda mistică preconizată de raportor, amintind că încă dela întemeierea ei „Astra" a conlucrat cu biserica. „Asociaţiunea" a fost de altfel creată de cei doi mari conducători ai bisericilor din Ardeal: *Andrei Şaguna* şi *Alexandru Şuluţiu* şi orice activitate a ei s'a desfăşurat în cadrul preocupărilor religioase fiind totdeauna începută cu un serviciu divin. Intre raţionalism şi misticism — a continuat dl Dr. Gh. Preda — nu este o contradicţie absolută, ele s'au împletit de fapt totdeauna şi o întregire reciprocă a lor e încă de dorit. După războiu, „Astra" şi-a însuşit un program biopolitic, care are un rol de completare şi sintetizează toate preocupările etnopsihologice.

Dl vicepreşedinte Dr. Gh. Preda îşi încheie cuvântarea aducând cele mai vii mulţumiri tuturor celor cari au contribuit cu fapta lor, cu munca lor neprecupeţită, sau cu distinsa lor prezenţă la lucrările Adunării generale, autorităţilor cari în frunte cu prefectul judeţului şi primarul Timişoarei au dat sprijinul lor material şi moral şi tuturor celor cari s'au dovedit a înţelege şi iubi scopurile „Astrei". Ultimul cuvânt se adresează presei care a fost şi de data aceasta la înălţimea misiunei ei şi Regionalei bănăţene, care în frunte cu dl *Sabin Evuţian*, s'a străduit a organiza cu toate puterile locale, o Adunare generală ca aceasta. Şedinţa se închide prin cuvântul dlui preşedinte al Regionalei bănăţene care ţine să mulţumească dlui preşedinte *Iuliu Moldovan*, dlui vicepreşedinte *Gh. Preda*, pentru felul cum au condus lucrările Adunării. Ca o expresie a entuziasmului clipei, dl învăţător *Cosma* recită poemul d-sale în onoarea „Astrei": „*Ne trebue apostoli*".

S'a încheiat astfel şi această Adunare generală a „Asociaţiunii" prin care s'a consfinţit începutul unei noi ere pentru „Astra Bănăţeană", care va putea de acum înainte să treacă la executarea bogatului program alcătuit cu avânt şi convingere de preşedintele ei. Mai este oare nevoie să adăugăm că urările noastre o urmăresc la tot

pasul şi că dorinţa noastră cea mai vie e ca la capătul muncii ei, Regionala Bănăţeană să izbutească a sădi iarăşi încredere, voie bună şi siguranţă în destinele poporului bănăţean?

Spicuiri din activitatea despărţămintelor

de **I. Br.**

Raportul general despre activitatea despărţămintelor, publicat în numărul trecut al *Transilvaniei*, cu toată bogăţia de fapte pe care le cuprinde, are multe lipsuri, de care noi înşine ne-am dat seama, atunci când l-am redactat, a căror vină însă nu cade pe capul nostru. Cu toate că o mare parte dintre despărţămintele noastre active şi-au înaintat la timp rapoartele despre activitatea în cursul anului trecut, au rămas destule care nu s'au îndurat să răspundă repetatelor noastre insistenţe, de a relata cât de sumar munca săvârşită în cadrele „Astrei". Despre unele din aceste despărţăminte, harnice la fapte, leneşe la scris, am spus ceea ce am putut, întemeindu-ne pe constatările făcute cu prilejul vizitelor ce le-am făcut, cu totul prea scurte pentru a aduce o informaţie completă şi exactă; despre altele ne-am folosit de relaţiile ziarelor, pe care a trebuit să le utilizăm însă cu foarte multă rezervă. Şi totuşi au rămas destule înfăptuiri şi eforturi remarcabile pe care, din lipsa oricărei informaţii, nu le-am putut înseila în raportul nostru. Iată de ce rugăm despărţămintele, care nu şi-au înaintat încă rapoartele, să ni le trimită măcar acum, pentru a le comenta în paginile „Transilvaniei". Acum când „Astra" a luat un atât de frumos avânt, recunoscut până şi de aceia care o credeau căzută într'o senilitate incurabilă, acum când atâtea nădejdi se îndreaptă spre noi, e bine să mai avem o oglindă cât se poate de fidelă a realizărilor noastre. Numai astfel vom putea să ne alcătuim programele după necesităţile reale ale diferitelor regiuni pe care se întinde activitatea noastră; numai astfel vom putea fi apoi apreciaţi după cuviinţă de opinia noastră publică.

Vom spicui în cele ce urmează din rapoarte intrate după tipărirea raportului nostru general.

Despărţământul central judeţean Sălaj. Raportul lui aminteşte de 9 despărţăminte de plasă organizate şi anume: *Zălau, Şimleul Silvaniei, Carei, Valea lui Mihaiu, Tăşnad, Supurul de Jos, Crasna, Jibou şi Băseşti.* Dintre acestea n'au înaintat însă rapoarte decât Zălaul, Băseştii şi Carei. Numai despre ele relatează şi raportul pe care îl avem înainte. Intrucât despre bogata şi pilduitoarea activitate a desp. Carei, condus de dl *Aurel Coza*, directorul liceului „Vasile Lucaciu" din acel oraş, am vorbit în cuprinsul raportului nostru general, rămâne să înşirăm aici faptele mai importante ale desp. Zălau şi Băseşti.

Întâiul este condus de dl prof. *Leontin Ghergariu*, directorul liceului de băieți din Zălau. Despărțământul a avut în vedere, în anul trecut, atât orașul, cât și satul. Întrucât privește activitatea din Zălau, principala preocupare a comitetului a fost gruparea Românilor și unificarea lor sufletească, pentru a putea astfel lupta cu puteri unite în acest oraș, adevărată insulă de streini într'o mare de sate curat românești. „Era mare nevoie de aceasta — spune raportul — întrucât toți Românii din Zălau fiind funcționari, sunt veniți din diverse părți ale țării, fără a avea nimic sufletește în afară de obârșia comună". În acest scop a fost creată „Casa Națională a Astrei", instalată într'un local din plin centrul orașului. O bibliotecă de 800 de volume, stă aici la dispoziția intelectualilor; o sală de lectură cu revistele și ziarele curente, două săli de distracții și jocuri reunesc aproape zi de zi pe Românii din Zălau. Tot acolo a fost pusă la dispoziția lor o popicărie modernă, foarte frecventată, aducătoare de frumoase câștiguri, pe care despărțământul le transformă în bunuri culturale. Tot Casa Națională adăpostește un început de Muzeu regional, pe care președintele despărțământului îl organizează pe cheltuială proprie. Au fost adunate până acum numeroase piese istorice, etnografice și religioase. În căminul „Astrei" își țin apoi ședințele toate reuniunile românești din localitate. Astfel întreagă mișcarea națională din Zălau se grupează în jurul „Astrei" — o notă bună pe care ținem s'o subliniem cu toată căldura, întrucât prea numeroase sunt exemplele de ceartă și bârfire, pe care ni le oferă orașele și uneori și satele noastre. Despărțământul are apoi și un organ de publicitate: *Gazeta Sălajului*, care apare săptămânal sub conducerea președintelui, redactori fiind dnii Grațian Mărcuș și Emil Gavriș. Gazeta este un organ de informații și afirmare românească pentru intelectualii județului. Apărând sub egida „Astrei", această foaie își păstrează întreg prestigiul pe linia intereselor permanente ale românismului. Ea are aproximativ 900 de abonați.

Despărțământul a început colectarea sumelor pentru ridicarea unui monument la Zalău lui Gheorghe Pop de Băseși, marele Român al cărui cult e atât de viu în această regiune.

Gândul vechiu al acestui despărțământ, de a se încadra mai bine în noua ideologie a „Astrei", a putut fi înfăptuit în acest an prin întemeierea a trei organizații șoimănești. Despre ele și despre șoimiada dela Agrij, organizată a doua zi de Rusalii, am relatat în raportul nostru general. De astădată suntem în măsură să adăugăm că alte trei comune sunt în curs de organizare. Clubul sportiv „Unirea" din Zălau s'a alăturat și el Șoimilor.

Au fost rostite câteva conferințe la sate și în Zălau, cu prilejul serbărilor naționale.

•

Despărțământul Băseși, prezidat de părintele protopop *Laurențiu Bran*, are o mare protectoare în d-na Elena Hossu-Longin, fiica lui Gheorghe Pop de Băseși. D-sa sprijinește și stimulează toate acțiunile acestui despărțământ, ale cărui mijloace sunt de altfel destul de

modeste. La adunarea generală din August 1936, la care au participat aproape 2000 de țărani, d-sa a mișcat adânc asistența, povestind amintiri din lupta pentru românism a „Astrei" sălăjene. Cu acest prilej — adunarea a avut loc în Sărăsig — a fost organizată și o expoziție de țesături țărănești.

A fost întemeiat în anul trecut un cerc cultural cu sediul în comuna Biușa, cu participarea mai multor comune învecinate. În acest cerc au fost rostite mai multe conferințe. S'a făcut chiar o încercare de *școală țărănească*, deocamdată cu țărani din această localitate. Au fost rostite 8 conferințe la 16 elevi țărani. Despărțământul a mai întemeiat o cooperativă la Gehul Silvaniei, cu scopul de a promova viața economică românească a regiunii. La 10 Mai 1937 a fost organizată în aceeași localitate o serbare grandioasă, la care au participat 35.000 de țărani. S'au ținut cu acest prilej conferințe, a cântat corul țărănesc din Tohat, mai mult a impresionat însă jocul călușerilor din Băsești.

Să nădăjduim că acest despărțământ, trezit la viață nouă, va înălța iarăși prestigiul „Astrei" în această regiune, unde numele Asociațiunii a fost odată atât de prețuit.

Nu se amintește nimic în raportul Sălajului despre reorganizarea despărțământului din *Șimleul Silvaniei*. Avem însă satisfacția de a anunța că și aici se ivesc zorile unei înviorări. La adunarea generală din lunie, vechiul comitet, condus de dl *Dr. A. Aciu*, și-a prezentat demisia, în locul d-sale fiind ales altul sub președinția dlui *Dr. I. Ossian*, directorul liceului „Simeon Bărnuțiu" din Șimleu. Noul comitet, în fruntea căruia se află un intelectual atât de distins, adânc cunoscător al nevoilor locale, promite pentru iarna aceasta o școală țărănească pentru bărbați și una pentru femei, întemeierea de cercuri culturale, promovarea vieții românești în orașul de reședință al despărțământului, tot atât de împestrițat cu streini ca și Zălaul, etc.

Despărțământul central județean Turda și-a schimbat și el conducerea, în primăvara trecută. În locul dlui *Petre Suciu*, directorul liceului „Mihaiu Viteazul", ridicat la rangul de președinte de onoare, a fost ales la postul de conducere dl avocat *Dr. Const. C Aldea*. Ajutat de câțiva colaboratori entuziaști, d-sa a colectat în anul trecut frumoasa sumă de 45.000 Lei, din care o mare parte a fost utilizată pentru întemeierea unei biblioteci publice, în acest oraș lipsit de o astfel de instituție. Din donații (în fruntea cărora stau Fundațiile Regale și Casa Școalelor), din cumpărări avantajoase dela librăriile din capitală și din fondul amintit, s'au achiziționat până acum 1200 de volume de aleasă calitate, care stau la dispoziția cetitorilor. Această frumoasă bibliotecă este așezată într'o sală spațioasă a Casei Culturale, complet renovată, într'un spirit românesc, în cursul anului trecut. În aceeași Casă Națională se află o spațioasă sală de conferințe, câteva încăperi pentru un Muzeu regional, în care se găsesc deja piese de interes istoric și etnografic, colecționate de vechiul comitet. Turda va avea deci și ea un Muzeu regional al „Astrei".

Acestea au fost realizările mai de seamă ale noului comitet în cursul anului trecut. El promite să poarte de grijă şi de despărţămintele de plasă ale judeţului, lăsate în părăsire. Avem încredere în energia lui tinerească.

Despărţământul de plasă Biled (Jud. Timiş-Torontal), condus de dl *Dr. I. Demian*, notar public, a organizat, în cursul anului trecut, cercuri culturale la Biled şi Lovrin, a recrutat 57 de membri, a rostit conferinţe în câteva comune, posedă o bibliotecă de 150 volume.

Despărţământul de plasă Copalnic-Mănăştur (jud. Satu-Mare), condus de dl *Emil Dragomir*, protopop, ne anunţă că are cercuri culturale organizate în 20 de comune, toate dispunând şi de biblioteci. În aceste cercuri au fost ţinute în cursul anului trecut 57 de conferinţe din toate domeniile.

Pagina eugenică.

Contraselecţiunea socială prin natalitatea diferenţiată

de **Dr. I. Făcăoaru.**

Problema care face obiectul rândurilor de faţă a fost discutată pe larg în diferite alte articole şi lucrări. Ne vom abţine să dăm soluţii, — care pot fi găsite în scrierile amintite — limitându-ne să întregim discuţia mai veche a acestei chestiuni cu câteva date recente.

Amintim în prealabil concluziile din articolele noastre anterioare:

1. Superioritatea ca şi inferioritatea biologică a indivizilor şi a grupelor etnice sunt ereditar condiţionate. Acţiunea mediului, realizările igienice, instruirea, etc., ameliorează condiţiile de vieaţă şi conduita socială, dar nu schimbă dispoziţiile ereditare;

2. Straturile sociale disgenice sunt mai prolifice decât straturile normale şi cele mai puţin prolifice sunt straturile sociale superioare.

Caracterul rezumativ al rândurilor noastre ne sileşte să renunţăm la înfăţişarea unui material demonstrativ suficient. O lacună pentru clarificarea problemei de faţă este o a treia idee fundamentală — pe care rămâne să o discutăm într'unul din articolele viitoare — dar pe care trebue totuşi să o menţionăm aici pe scurt:

3. Pe măsură ce ne ridicăm dela baza piramidei sociale către vârful ei, înzestrarea biologică naturală medie creşte progresiv. În alţi termeni eficienţa culturală şi socială *medie* se menţine în raport invers cu capacitatea prolifică. Familii numeroase în mediul cărturăresc sunt azi cazuri excepţionale. În boerimea noastră ca şi în nobilimea occi-

dentală o prolificitate mai ridicată decât aceea a claselor largi era regula, așa cum e firesc din punct de vedere social și cum e de dorit din punct de vedere biologic. Inversarea acestui proces bio-etnic este unul din cele mai primejdioase simptome. Să analizăm efectele acestui proces din punct de vedere al selecțiunei sociale.

Admițând că avem două grupe de populație A și B la început în proporții egale, să vedem după *Lenz* evoluția raportului lor numeric, dacă factorii demografici variază:

a) În grupa A ating perioada de reproducere trei copii în medie de fiecare căsătorie, iar în grupa B patru copii. Socotind o generație egală cu 33 de ani, proporția celor două populații va fi peste o sută de ani de: A—28%, B—72%. Peste 300 de ani: A—7%, B—93%;

b) Chiar dacă am admite că numărul copiilor în cele două populații ar rămâne egal, să zicem patru copii, dar că succesiunea generațiilor ar fi deosebită (etatea la căsătorie), în A 33 de ani, în B 25 de ani, am avea după 100 de ani: în A—33%, în B—67%, după 300 de ani: în A—11%, în B—89%;

c) Combinând cele două condiții, așa cum le găsim des în realitate, deoarece indivizii căsătoriți de timpuriu au de regulă copii mai numeroși și admițând că în grupa A ating etatea de reproducere trei copii de familie în medie după 33 de ani, iar în grupa A am avea patru copii după 25 de ani situația ar fi atunci după 100 de ani: A—17.5% B—82.5%. După 300 de ani: A—0.9%, B—99.1%.

Populația din lotul A este aproape dispărută. Profesorul *Thomsen* face ipoteza, că dacă în urma războiului de 30 de ani 1610—1648 când Germania a pierdut 2/3 din populație, țara ar fi fost populată din nou cu negri, așa încât ei să fie în proporție egală cu albii și dacă negrii s'ar fi căsătorit în medie la 25 de ani și ar fi avut în medie 4 copii de familie, iar albii s'ar fi căsătorit la 33 de ani și ar fi avut 3 copii de familie, am avea astăzi la 1000 de cetățeni germani 991 negri și 9 albi. Situația reală în Africa de sud indică astăzi o și mai mare deosebire. După recensământul din 1921 sunt la 1000 de albi 25.7 copii, iar la 1000 de negri sunt 50.6 copii. Ei au deci un număr dublu de copii. Tabloul real este atunci:

	Albi: *2 copii:*	Negri: *4 copii:*	*Albi : Negri:*
După 0 ani	50%	50%	1 : 1
După 100 ani	6%	94%	1 : 16
După 300 ani	0.025%	99.975%	1 : 4096

Copleșirea albilor de către negri în Africa de sud este mai rapidă în realitate, pentru motivul că ei formează dela început marea majoritate a populației. Din punct de vedere al selecțiunei sociale fenomenul rămâne identic pentru orice corp etnic, în care natalitatea diferă esențial dela o clasă socială la alta. În Prusia, — spune *Lenz* — funcționarii superiori și profesioniștii liberi indicau 2.0 nașteri în medie de familie, pe când lucrătorii neinstruiți aveau 4.1 copii în medie. Ra-

portul fiind 2:4 rezultă tabela următoare, dacă socotim la 33 de ani durata generației:

	Grupa A.	*Grupa B.*	*A:B*
După 0 ani	50.0%	50.0%	1:1
După 100 ani	11.1%	88.9%	1:8
După 300 ani	0.2%	99.8%	1:512

Populația de felul grupei A dispare în decurs de 300 de ani, un fragment de timp neînsemnat în viața unui popor. Părerea curentă că clasele de jos sunt un izvor nesecat de înzestrare superioară este o iluzie lipsită de orice bază reală. „Rezervoriul înzestrării superioare s'ar putea păstra în clasele de jos cu toată ascensiunea elementelor de valoare numai atunci" — afirmă *Lenz* și ne însușim părerea lui — „când aceste elemente s'ar înmulți mai repede ca elementele neînzestrate. Tocmai contrariul este cazul, așa cum am văzut. Și pentrucă familiile aflate în ascensiune sunt menite la rândul lor dispariției, urmarea inevitabilă este secarea rezervoriului de înzestrare superioară în populația întreagă".

Situația la noi nu se deosebește cu mult. Dacă în trecut caracterul agrar al țării noastre anihila într'o măsură asemenea efecte, nu mai este cazul astăzi cu desvoltarea vieții industriale și urbanisarea progresivă. Ca pretutindeni, populația crește în primul rând în dauna elementelor de valoare biologică, pe când elementele disgenice, rezultate din proletarizarea statului intelectual și muncitoresc în deosebi se înmulțesc și domină terenul într'un mod îngrijorător. Posibilitățile de câștig în industrie înlesnesc propagarea acestor elemente. Primejdia prevalării și a dominării elementelor inferioare din punct de vedere biologic asupra elementelor superioare este unul din motivele pentru cari în politica demografică a factorului calitativ trebue să i se dea importanța cuvenită.

Repetăm în chip de concluzie ceea ce d-sa a formulat cu un deceniu și jumătate în urmă.

E necesar să se precizeze: natalitatea pe clase și categorii sociale; cauza diferențelor și aplicarea unui complex de legiuiri menite să comprime prolificitatea disgenicilor și a straturilor de o scăzută valoare biologică, pe de-oparte, iar pe de altă parte, să se încurajeze cu mijloace concrete căsătoria și prolificitatea persoanelor de ambe sexe superior înzestrate.

Sosind vestea morţii membrului nostru, în Comit. centr. *Al. Lupeanu-Melin* la încheierea numărului, art. comem. va apare în numărul viitor.

•

Rectificare: Strecurându-se în tabloul conferinţelor, ţinute de despărţămintele „Asociaţiunii", publicat în N-rul 4 al rev. „Transilvania", o eroare privind desp. central judeţean *Mercurea-Ciuc*, indicându-se numărul de *68* în loc de *372* conferinţe, câte s'au ţinut de fapt în acest despărţământ, facem prin aceasta cuvenita rectificare.

Biroul central al „Astrei".

*

Sărbătorirea lui Tiberiu Brediceanu s'a săvârşit în cadrul adunării generale dela Timişoara, odată cu reprezentarea de către Opera Română din Cluj a scenei sale lirice *„Seara cea mare"*. A fost un moment înălţător pentrucă s'a arătat şi cu acest prilej consonanţa ce există între sufletul românesc şi folclorul musical pe care l-a ridicat la nivelul artistic, scumpul nostru maestru. In numele „Astrei" a vorbit celălalt mare creator muzical contemporan *Sabin Drăgoi*, rostind următoarea cuvântare:

Ilustre Maestre, Scump prieten,

„Azi, când vreau să te cânt, să te preaslăvesc, simt că vorbele mele sunt prea sărace, palide pentru a zugrăvi figura, sufletul şi faptele tale, monumente cioplite deapururi în granitul conştiinţei româneşti.

Născut în Lugojul însorit şi fermecat al traiului românesc, unde răsunetul paşilor sacri ai profeţilor nădejdilor de ieri şi împlinirilor de azi deabea s'au ogoit, ursitoarele ţi-au înconjurat leagănul într'o horă, te-au îndrăgit, te-au vrăjit şi te-au înzestrat cu darurile lor cele mai negrăite, ca să se fericească de tine tăt natu, ca să fii nesfârsit de bogat, iar din avuţia ta nesecată să risipeşti mărgăritare strălucitoare: raze luminoase în sufletele întunecate de obidă. Ele te-au cununat cu nemurirea!

Răsărit pe firmamentul cerului mohorît al vieţii noastre de neam ca un luceafăr sorocit acelor vremuri, tu le-ai fost o blândă mângâiere, te-ai strecurat în sufletele oropsite prin cântecele tale şi le-ai uşurat povara aşteptării maibinelui de azi.

In timp ce alţi sortiţi ai neamului căutau calea mântuirii şi luptau cu arme mai violente pentru fericirea lui, cu târia graiului răsfiicat întru redobândirea dreptului nostru milenar, tu ai ales unealta cea mai subtilă şi sublimă: muzica, a cărei putere magică e bănuită din cele mai îndepărtate timpuri. Adevăr grăesc fie: Numele tău va supravieţui pe acele ale ortacilor tăi!

Cântecele noastre au mai ispitit şi şi pe alţi îndrăgostiţi de întinsa câmpie a sufletului românesc, dar împrejurările neprielnice nu le-au scos în cale decât puţine fructe vermănoase, căzute în calea trecătorilor la întâmplare. Tu însă ai ochit fructele sănătoase, trainice, din vârful pomului, coapte la lumina şi căldura nemijlocită a soarelui şi le-ai cules cu grija şi sfinţenia ritualului, pe care numai grădinarul harnic le resimte şi înţelege când culege fructele grădinei sale, roadele muncii sale.

Când împrejurările fericite te îndrituiau, ţi-ai încununat menirea durând aşezăminte unde cântarea —

dragostea ta veşnică — este stăpână, iar credinţa este frumosul, Opera Română şi Conservatorul din Cluj, un templu şi o şcoală a muzicei, ca să se înfrupte de vraja ei binecuvântată, cât mai mulţi doritori. Fie-mi îngăduit a stărui că dacă hărnicia, înţelepciunea şi nu mai puţin oboseala ta nu ar fi grăbit înfăptuirea acestor focare de cultură în acele timpuri de proaspătă şi caldă însufleţire, timpurile cari au urmat, nu mai permiteau putinţa de a le întemeia.

In viaţa atât de rodnică şi binecuvântată a bătrânei şi veneratei noastre „Astre", care azi îţi aduce prinosul ei de recunoştinţă şi omagiu prin modestul meu graiu, ai fost un slujitor credincios şi devotat, un stâlp de reazăm, căreia nu i-ai precupeţit serviciile şi darurile tale, de cari te-a învrednicit Tatăl cel ceresc spre luminarea poporului nostru.

Pentruca sărbătorirea să fie vrednică de măreaţa ta, Regionala Bănăţeană a „Astrei" a ales cadrul acestui prasnic, ţara ta de obârşie Bănatul, care te-a născut, crescut şi oferit neamului plocon neprecupeţit, Opera Română din Cluj, al cărei părinte generator eşti cu drept cuvânt, în semn de dragoste şi nemărginită admiraţie a venit — la chemarea noastră — spre a însufleţi opera ta cea mai capitală în faţa bănăţenilor, cari n'au avut fericitul prilej încă de a o cunoaşte, ca să vadă, să audă, să creadă şi să se bucure şi sculându-se în picioare tăt natu dintr'un suflet şi într'un glas să strige cu mine împreună: Să trăieşti iubit fiu al ţării, podoabă nestemată a neamului, făt-frumos al artei româneşti!

Bănatul tinereţei tale, care este mai îndreptăţit a se mândri de gloria fiinţei tale, în dorinţa de a pecetlui amintirea neştearsă a zilei de azi, se alătură prin Asociaţia Corurilor şi Fanfarelor Române din Banat, al cărei preşedinte de onoare suntem fericiţi a te şti în fruntea noastră şi în semn de omagiu îţi oferă această cunună de lauri modestă, semn al gloriei şi biruinţei de care te-ai învrednicit, pe care te rugăm să-l primeşti cu aceeaş dragoste de care suntem încălziţi.

Iar corul „Craiu Nou" care te poartă în suflet şi nu uită garoafele dela Braşov îţi oferă acest mănunchiu de trandafiri".

La aceste înaripate cuvinte, maestrul *Tib. Brediceanu* a răspuns:

Doamnelor şi Domnilor,
Iubite frate Drăgoi.

Îţi mulţumesc din toată inima pentru frumoasele cuvinte pe cari le-ai rostit în numele Asociaţiunei pentru literatura română şi cultura poporului român, în numele Regionalei Bănăţene a acestei instituţiuni, a Asociaţiunei corurilor şi fanfarelor din Banat şi în numele Societăţii corale „Craiu Nou" din localitate.

Aprecierile aduse la această ocaziune activităţii mele în ogorul muzicei româneşti îmi sunt cu atât mai valoroase şi mă impresionează cu atât mai mult, cu cât ele vin tocmai din partea ta, scump prieten, care prin minunate opere de artă de cea mai autentică factură românească, ai ridicat biruitor, la înălţimi nebănuite, steagul muzicei noastre naţionale culte.

Înţelegător şi echitabil cumpenitor al unor vremuri trecute, ai apreciat roadele ostenelilor mele, cu drept cuvânt, sub unghiul de vedere al epocei în care am activat şi în care rolul meu, ca şi a altora, a fost, să continuăm lupta începută de înaintaşi,

pe multe tărâmuri, pentru apărarea cauzelor sfinte ale neamului nostru.

Unul din aceste tărâmuri era cel al artelor; poate cel mai spinos, cel mai părăsit. Lupta însă trebuia dată şi aci. Şi atunci, poate că cu mai modeste arme, dar cu elan, însufleţire şi cu încredere în dreptatea cauzei pe care ne-am hotărît să o servim, multe greutăţi, multe obstacole au fost învinse.

Multe s'ar putea spune despre sbuciumul şi frământările noastre culturale şi artistice de altă dată. Nu e locul, nici momentul să ne ocupăm de ele acum.

Mai curând, îndemnat de o firească îndatorire, aş cere îngăduinţa domniilor Voastre, Doamnelor şi Domnilor. ca la această sărbătorire, care consider că s'a făcut nu persoanei mele, ci cântării româneşti, să-mi pot destăinui sufletul meu tinerilor noştri muzicanţi ai generaţiei de astăzi, împărtăşindu-le unele experienţe, credinţe şi convingeri în legătură cu muzica românească, cari ar putea să le fie, eventual, îndrumătoare şi de folos.

Iată de pildă că, pe câmpul care mi-a fost pururea drag, al muzicei noastre poporale, cu cât mi-am extins mai mult cercetările şi studiile în cursul anilor, cu atât m'am întărit mai mult în convingere, că veritabila expresie muzicală a sufletului românesc găsindu-se păstrată, în cea mai genuină formă, în însăşi muzica poporului nostru; că această muzică, fără nici o exagerare, e mai bogată, mai variată ca formă şi fond melodic decât muzica oricărei alte naţiuni şi că, în urmare, ea are toate calităţile de a putea fi utilizată în chip cu totul deosebit în muzica de gen superior, noi Românii putem fi mândri şi fericiţi că avem o bază solidă, cu adânci rădăcini în tradiţie, pe cari se poate înălţa sigur clădirea măreaţă a muzicei noastre naţionale culte.

Această excepţională bază însă trebue să ne rămână păstrată şi asigurată nouă şi urmaşilor noştri.

Aci revine — după pilda celui ce până acum în chip mai strălucit ne-a arătat ce se poate realiza prin o pricepută culegere şi printr'o înţeleaptă întrebuinţare a folclorului, după pilda măestrului Sabin Drăgoi — aci revine generaţiei tinerilor noştri muzicanţi frumoasa îndatorire, dar şi greaua misiune, de a strânge şi astfel de a mântui în bune condiţiuni comoara melodiilor noastre poporale, mai ales a celor vechi ameninţate de perire.

Şi în ce chip vor putea săvârşi muzicianii noştri tineri munca de colecţionare în bune condiţiuni?

Neîntrelăsând nici un prilej de a eşi la ţară spre a cunoaşte din proprie experienţă, — deci de a trăi viaţa satelor noastre sub toate aspectele ei de manifestare, adecă: a datinelor şi credinţelor, a cântecelor şi nu mai puţin a dansurilor poporale ca melodie şi coreografie; — învăţând să interpreteze melodii poporale, din voce sau la instrument muzical, în mod cât mai aproape de adevăr, adecă cât mai original posibil şi îndeplinind însişi munca migăloasă dar extrem de importantă a transcrierei pe note muzicale a acestor melodii. Numai astfel aprofundând şi asimilând cu desăvârşire amănuntele lor, vor şti: să dee, prin armonizare sau acompaniament, cadrul potrivit, românesc, minunatelor imagini muzicale ţărăneşti, numai aşa vor şti să desvolte, să toarcă firul melodic poporal tot în sens românesc mai departe şi numai aşa vor

ştii în fine, să scrie cu totul independent, compoziţiuni al căror colorit, timbru sau caracter să se confunde cu însaşi creaţia muzicală a poporului nostru.

Va fi şi altcum odată; dar pentru faza încă destul de iniţială în care se găseşte actualmente muzica noastră de gen superior, utilizarea folclorului nu numai că nu trebue evitată, ci e cât se poate de dorită şi binevenită. Intrebuinţarea unui folclor cât mai nou, mai variat şi cât mai veritabil ţărănesc în compoziţie, va contribui la sporirea posibilităţilor de exprimare pe româneşte în muzică, la formarea şi consolidarea stilului românesc în muzica cultă: suprema ţintă, supremul ideal spre care trebue să ne străduim şi pe care, după pilda altor neamuri, prin muncă conştientă şi consecventă trebue să-l şi ajungem.

Doamnelor şi Domnilor,

Mărturisind astfel, cu permisiunea domniilor Voastre, aceste câteva credinţe şi convingeri, daţi-mi voie acum să exprim sentimentele mele de cea mai profundă recunoştinţă şi gratitudine iniţiatorilor acestei neaşteptate sărbătoriri, deci: „Astrei" centrale, protectoarea de întotdeauna a străduinţelor mele, „Astrei" regionale a scumpului meu Banat, apoi Asociaţiei corurilor şi fanfarelor române din Banat şi societăţii corale „Craiu Nou", de cari mă leagă atâtea cordiale şi duioase amintiri. Nu mai puţin Vă mulţumesc sincer şi domniilor Voastre, Doamnelor şi Domnilor, pentru cinstea ce mi-aţi făcut-o participând la această ocaziune şi încurajând silinţele mele, pe cari, cu ajutorul lui Dumnezeu, cu dragă inimă şi cu tot sufletul vreau să le închin şi de aci înainte progresului şi înfloririi muzicei noastre româneşti.

* * *

Dl Brediceanu mulţumeşte călduros şi reprezentantelor Reuniunii femeilor române din Timişoara pentru bunele urări şi pentru frumosul dar ce i s'a oferit cu acest prilej, şi domnului Dr. Mihail Nasta, director al Operei Române din Cluj, care i-a prezentat felicitări din partea membrilor acestei instituţiuni.

*

O societate pentru cumpărarea de cărţi. Deoarece cartea bună este primejduită — lansează dl H. Masel ideia, în Franţa, adresându-se Societăţii Scriitorilor, ca să se înfiinţeze o „*Fraţietate a Autorilor şi Scriitorilor*". Această societate ar urma să se alăture „Societăţii Scriitorilor" şi filialei sale, „Sindicatului Scriitorilor". Membrii înscrişi s'ar obliga (fără de sancţiuni, benevol) să cumpere în *fiecare an cărţi de câte 100 de franci* sau chiar *şi numai de 50 de franci.* (Firește, ar putea să se înscrie unii cu sume mai mari, ajungând astfel binefăcători, donatori, ete.)

Motivele pentru cari a trebuit să se înfiinţeze această societate sunt multe, între altele: nu se mai citeşte atât de mult, „sportul şi automobilul" răpind prea mult timp foştilor cetitori, apoi: se citesc mai bucuros revistele săptămânale, cari satisfac pe mulţi şi... politica face „ravagii".

Cărţile se tipăresc acum pe un preţ îndoit. Editorii nu se mai aventurează în lansarea unor cărţi, cerând asigurarea unui tiraj de cel puţin 35.000 exemplare, dela autor.

Multora le place să primească volumele, dela autor, în cinste — plângându-se chiar: „N'am vreme

să citesc nici chiar cărțile cari mi se trimit"! Alții împrumută cărți dela alții sau dela cabinetele de lectori — refusând să cumpere cărți, ca și când n'ar fi aceasta o datorie a lor.

Societatea plănuită ar urma să cumpere cărțile alese direct dela autori, ca să le vină mai mult într'ajutor. Ar putea să alăture listei membrilor și lista acelora cari se angajează să se aboneze la reviste valoroase.

Să nu se găsească 400 de subscriitori? se întreabă propunătorul, crezând că apelul îi va fi ascultat și că se va răspândi literatura aleasă.

*

Lupta pentru cartea bună. Unul din cei mai de seamă profesori universitari francezi, dl *Paul Hazard*, dela „Colegiul Franței", se asociază la țipetul de alarmă ce se dă în Franța, astăzi, pentru salvarea cărții și lansează câteva principii, după întoarcerea sa dela jubileul universității Harvard din America, unde a fost trimis, ca reprezentant al Franței și unde a studiat propaganda cărții.

Ol P. H. cere să se introducă o *perioadă de lectură* (reading period), ca la Sfatul universității din Harvard, perioadă în decursul căreia cursurile școlilor secundare și primare sunt suspendate și elevii și elevele sunt ocupați *numai* cu lectura și cu transcrierea imediată a impresiilor câștigate pe urma lecturii acesteia.

Din fiecare vânzător-librar să facem un sfetnic, capabil de a da directive.

După cum dăm cadouri: flori și ciocolată, să ne obișnuim de a imita pe englezi, cari de Crăciun trimit prietinilor *bonuri de cărți*. „Un roman oferit, impus, riscă de a displăcea; un roman ce vi se oferă, lăsându-vi-se libertatea de a-l alege la librar, este o dublă plăcere".

„Dar nu vom face nimica ce să ne ducă la scop, dacă nu va fi *tineretul* cu noi. Nu numai pentrucă tineretul este cel mai amenințat și fiindcă riscă de a-și pierde gustul (de a ceti) și de a da respectul cuvenit cărții, la care ține încă oamenii maturi, ci fiindcă *totul* atârnă dela el.

Ați încerca să corectați toamna? Dacă doriți flori mai frumoase — acționați asupra primăverii. — *Să învățăm tineretul, copiii, să considere cartea ca ceva de ce nu te poți despărți în viață: iată esențialul problemei.*

„Există localități (în Franța) în cari totul este de făcut.

„M'am dus la primăria sătulețului, în care scriu aceste rânduri și în care adulții nu citesc decât ziarul, dela articolul noutăților locale și până la articolul crimelor; niciodată o carte. Am găsit, în rafturi vechi, câteva opere vechi; nu le înnoiește, nu le sporește nimeni, din lipsă de credit; copiii de școală nu cer lectură decât în foarte rari cazuri; adolescenții lasă cărțile să doarmă în praf. Este un caz special, o știm prea bine; dar pretutindeni se deschide un câmp uriaș de activitate pentru aceia, spre cari trebue să revenim mereu, spre educarea națiunii".

Cere să sporească numărul bibliotecilor pentru copii, să se reorganisese bibliotecile municipale, școlare, etc.

Dacă în Franța se dă țipetul acesta de alarmă...

*

De ce să nu sboare şi „avioane de ale cărţii"? Aşa se întreabă, într'o scrisoare deschisă, publicată în „Viaţa aeriană" din Franţa, un comandant aviator. Scrisoarea a fost adresată academicianului, preşedintelui „Alianţei franceze" de propagandă culturală *George Duhamel*, care în timpul din urmă a pornit o frumoasă propagandă în folosul răspândirii cărţii.

„De ce n'ar călători cartea şi sub scutul aripei aviatice? De ce n'am creia avionul cărţii? Echipaj: pilotul, mecanicul, scriitorul. Încărcătura: uleiul, esenţa, cărţile. Avionul sboară la Tallinn sau Toulon, la Rodez sau la Cairo. Pilotul şi scriitorul prezintă unul aparatul, celălalt cărţile. Şi astfel cei ce au venit de dragul avionului, riscă de a fi câştigaţi de carte, cei ce au venit pentru carte, sunt entuziasmaţi de avion".

*

Cataloage pentru muzee. Un profesor de liceu din Franţa scrie referentului stabil al rubricii „Arta" din „Mercure de France", despre muzeele regionale ale Franţei. Partea cea mai mare a vacanţelor şi-o petrece străbătând „încet, Franţa" şi vizitând — mai cu seamă — muzeele.

Constată, îndurerat, că *localnicii*, cum este de altfel şi într'alte ţări, nu dau în provincie destulă atenţie muzeelor lor. Una din cauze o găseşte şi în lipsa de *cataloage* ademenitoare, redactate astfel ca să fie nu numai călăuze vremelnice, ci şi o aducere aminte pentru acasă. „Dacă există un catalog", scrie profesorul, „un catalog ţinut la zi, acela este un simplu repertoriu, redactat fără de nici o preocupare *de a instrui*. Vizitatorul nu poate să tragă vre-un folos pe urma visitei sale". De aceea „trebue să reclamăm muzeul *comentat*, explicat, spre folosinţa publică".

Un alt visitator scrie, tot în privinţa muzeelor, o scrisoare cu păreri diametral opuse. Aceasta pretinde simple indicaţii de ale obiectelor, fără de nici o explicare, deoarece se pune pe punctul de vedere că „Toată plăcerea este fructul unei sforţări şi al unei alegeri; suprimaţi sforţarea şi alegerea şi plăcerea dispare".

Un „prea mic număr de specialişti" se interesează de amănuntele genezei unei opere de artă. „Naşterea (ei) trebue să fie înconjurată de mister şi nu este obiceiul să înviţi mulţimea la o naştere".

Cronicarul artistic caută o apropiere a celor două părţi contrare; „Aceste două scrisori oglindesc două tendinţe cari nu trebue să se excludă. Eroarea constă în aceea de a aduce în acest gen de controversă pasiunile politicei. Nu văd decât un avantaj dacă doreşti să atragi mai multă lume la muzeu, de a-i oferi mai primitor, mai semnificativ şi mai viu. De altfel mă mir că dl profesor, corespondentul meu, nu mi-a vorbit de interesul ce l-ar avea de a conduce la muzee pe elevii liceelor noastre, de a-i aduce în faţa unei picturi bune, după cum le pui înainte o operă literară frumoasă. D-sa doreşte ca expoziţia sau muzeul să se adreseze pentru comentarea lor unui public care nu posedă educaţia artistică. De ce să nu se înceapă cu tineretul? Prezentarea pedagogică a operelor de artă pretinde, cu toate acestea, o rezervă şi un tact infinit. Mă gândesc că însaşi opera de artă, şi nu numai naşterea ei, trebue să fie în-

conjurată de un anumit mister. Emoţia ce ne-o comunică nu este în raport cu explicările ce ni se oferă, nici cu felul de disecţie (de dăscăleală) cari alarmează pe autorul scrisorii a doua, citate. Câteva cunoştinţe sumare nu contribue cine ştie cât la reacţiunea de sensibilitate a spectatorului. Rişti chiar contrariul".

*

Un teatru ambulant francez. Merită să fie cunoscute şi la noi sbuciumul şi rezultatele satisfăcătoare ale unei trupe de amatori de teatru din Franţa, deoarece unele observaţii juste sunt vrednice de cântărit şi pot servi drept îndemn unei trupe formate din amatori şi chiar de actori.

In 1929 s'a înfiinţat în Franţa, sub conducerea dlui Léon Chancerel: „*La Compagnie des comédiens routiers*" (Compania comedianilor călători), constătătoare din 14 membri. Nucleul actorilor acestora *dilefanţi* s'a desvoltat în sânul *cercetaşilor* francezi.

Conducătorul trupei a arătat, într'o conferinţă,*) urmată de reprezentarea unei piese din repertoriul „Companiei", motivele cari au îndemnat pe tinerii cercetaşi şi pe tinerele cercetaşe să pornească la drum. Cercetăşia pretinde, după cum se ştie, un anumit serviciu social. Actorii amatori consideră activitatea lor ca o misiune, aproape un apostolat.

„Cred", susţine conducătorul trupei, „cred că contribuţia adusă de idealul cercetăşesc şi şi de metodele cercetăşeşti — ceea ce am săvârşit noi — va fi unul din cei mai puternici factori cu putinţă la renovarea, în adâncime, a vieţii teatrale".

„Amatorii şi şeful lor au, pe lângă toate lipsurile lor, voinţa sinceră, nu numai de a da un scop nobil vieţii lor, dar de a se şi perfecţiona în fiece zi, în viaţă — viaţă personală, viaţă în comun, viaţă socială, după cum îşi dau osteneala, în fiecare zi, de a se perfecţiona în profesiunea lor".

Ţinuta aceasta a fost înţeleasă de publicul, care — numindu-i „amatori" de teatru — le aduce un tribut de laudă. (Conducătorul constată: „Nu este *acesta* elogiul cel mai mare la care poate avea ambiţia să ajungă un comedian, câtă vreme în cuvântul *amator* sace cuvântul a *iubi* — [ama, lat.]?")

Amatorii iubesc propaganda de care s'au apucat, sacrificând de dragul ei chiar ambiţii cari dau mai mult venit material. In munca lor continuă nu se gândesc nici la munca de 40 de ore pe săptămână, nici la săptămâna engleză, nici la vacanţele plătite — ei lucrează când e vorba de a înfăptui ceva, fără a se gândi mult la retribuţie.

„Teatru popular"! Ce înţelege conducătorul trupei sub acest titlu? „O artă în stare de a aduna, de a atinge, de a emoţiona sau de a face că râdă, nu o clasă socială, ci *toate* clasele sociale din cari se compune un popor, în specie poporul francez şi afară de aceea, de este cu putinţă, toate celelalte popoare".

La „teatrul popular" nu află drept caracteristică esenţială numai puţinătatea preţului, ci — mai cu seamă — alegerea *repertoriului* şi *inspiraţiei* de care este condus acest teatru.

Conducătorul insistă asupra acestei definiţii, deoarece vrea să desbrace noţiunea de toate „intenţiile pejorative" şi de toate „gudurările demagogice", iar cuvântul „popular"

*) La „Universitatea Analelor" — 9 II. 937. „O încercare de teatru popular".

de toate „diformațiile" date de „pasiunile politice".

„Teatru popular", adică: „un teatru care ar fi expresia aspirațiilor adânci ale masei populare, reflexul și auxiliarul unei voințe colective de elevație intelectuală și morală, cu adevărat: de virtuți, virtuți cetățenești și virtuți, pur și simplu, mijloc de cultură și de unire — loc de *nobilă* întâlnire".

Ministrii din ministerul anilor 1936-7 au promis în discursurile lor program instituirea unui „teatru nou", în conformitate cu „timpurile cele nouă".

Ideia nu e nouă. În decursul secolelor au lansat ideia o seamă de oameni „generoși", dorind să scape teatrul din latul întreprinderilor comerciale, cari își caută „clientela" în sânul unui strat social, mai mult sau mai puțin bogat.

Fără de sprijinul bugetului statului, opt ani, joacă „Comedienii călători" în toate *provinciile* Franței, în fața unui public numeros, atât în sălile teatrelor municipale, cât și în sălile cele mai modeste, în săli de primărie, în săli de bal sau de cinematograf, în școli sau în uzine.

Trupa și-a câștigat simpatii în provincie, încât este așteptată cu mult drag, în fiecare an.

Succesele ei le află explicate conducătorul în: *a)* repertoriul ales, în *b)* stilul jocului și în *c)* spiritul de care este însuflețită întreprinderea.

Trupa se compune din tineri, din domnișoare și din doamne cari aparțin — cum s'a spus — cercetășiei franceze. E ca o familie. Mănâncă împreună, cutreeră ținuturile fără de a face o reclamă strigătoare, dar cu atât mai elocuentă.

Discutând *repertoriul* trupei directorul insistă asupra *farselor*. Iată argumentele:

„În sânul unui trib, al unui popor, al unei comunități, gustul farsei îmi apare ca un semn de sănătate fizică și morală, ca reacțiune împotriva sporovăielii psihologice teatrale, contra impresionismului, a despicării 'n patru a părului. Farsa, apropiată dansului, pe cărarea burlescei și a pantominei, cred că duce drept la poezia pură. În fine are ca obiect râsul. Râsul eliberează, purifică".

Arată și succesele teatrului „sportif" — piese, asemănătoare celor numite „Comedia di fatica", pe vremea Comediei de l'arte. Comediile acestea au mare succes în turneu, deoarece: îndeamnă să-ți „bați propriile recorduri de iuțeală, pe precisiune, de răbdare și de îndemânare".

Pe lângă farsă se execută și *recitări corale*: „poeme frumoase, simple, lungi".

Autorul dramatic iubit, după cum nu se poate altfel, este *Molière*. Trupa joacă *„Gelozia lui Barbouillé"* și *„Căsătoria silită"*. „Două comedii nu mai puțin populare (ca cele indicate mai 'nainte), deoarece, fără deosebire de clasă socială, omul fără cultură, atât muncitorul intelectual, cât și muncitorul dela câmp", pot să râdă *împreună*. „Când ai râs împreună, ești în stare aproape de a te înțelege și, de aci încolo, de a te iubi". De aceea este *Molière* „un mare meșter de uniune națională".

Discutând *„stilul"* în care joacă trupa, conducătorul insistă asupra ideii că Molière a cutreerat cu o trupă ambulantă 12 ani Franța. Unele piese le joacă trupa cu măști, cum

se jucau rolurile până prin sec. al XVII-lea.

Măştile, accesoriile, costumele, pălăriile, până şi ghetăria — au fost făcute de membri companiei. Neavând fonduri pentru orchestră — trupa este întovărăşită de un aparat cu fonograf.

Compania teatrală a mers un pas înainte: din prilejul Expoziţiei dela Paris i s'a dat posibilitatea să joace pe o scenă ambulantă, ca într'o piaţă publică a unui sat oareşcare. Un arhitect a construit planul scenei ambulante. Teatrul acesta se află în secţia „Tinerimea". Reprezentaţiile vor fi alese din repertoriul folosit în Bretonia, la o „rugă", într'alt loc, pentru pescari bretoni, într'altul pentru muncitorime.

Piesa care a fost jucată, cu mult succes, după informaţiile acestea date de conducătorul trupei de diletanţi, a fost *„Căsătoria silită"* de *Molière*, cu adaptările trebuincioase.

Sanda Mateiu: **Taina arborelui de Myonga.** Doamna Sanda Mateiu şi-a tipărit în editura Cartea Românească un roman adresându-se în primul rând tineretului — categorie pentru care avem o literatură foarte restrânsă.

Eroul, tânărul Gelu Cornescu, român după tată, englez după mamă, întruneşte în sufletul său calităţile celor două rase — duioşie şi contemplativitate îmbinate cu spiritul de risc şi aventură.

El participă la o expediţie întreprinsă de un grup de englezi în Africa în căutarea unei comori pe care până la urmă, după un şir de peripeţii şi aventuri — provocate în parte de o societate rivală — o descopere tăinuită tocmai în trunchiul misteriosului arbore de Myonga.

Autoarea are buna inspiraţie de a introduce în cuprinsul cărţii — printr'o ingenioasă legătură — povestirea dramaticii vieţi a lui David Livingstone, celebrul explorator al Africei.

Pe urmele marelui Livingstone, se îndruma acum şi Gelu Cornescu cu expediţia la care participa. Povestirea călătoriei spre inima Africei — cu nenumăratele-i primejdii şi minunăţii — este făcută cu multă vioiciune.

Intriga capătă interes şi printr'un personagiu nou, William Botha, care e un Bur din Africa, dar ardelean de origină, aşa că la urmă după trădări şi duşmănii, el devine prietenul cel mai devotat al lui Gelu şi al grupului său.

Chiar în momentul cel mai critic, când erau cu toţii pe punctul de a fi ucişi de sălbatici, ei sunt salvaţi de o expediţie ce venea în pelerinaj la mormântul lui Livingstone.

Aşa cum e alcătuit romanul, ar putea foarte bine constitui scenariul unui frumos film de aventuri exotice.

De o înaltă ţinută morală şi scrisă într'un stil uşor şi clar, nelipsită pe alocuri de o notă de humor, cartea doamnei Sanda Matei oferă o lectură plăcută şi instructivă, pe care o recomandăm călduros cetitorilor noştri.

Cornelia Haşeganu - Buzdugan

Bibliografie.

Reviste şi ziare primite la redacţie:

Cele trei Crişuri, (Oradea), a. XVIII., Nr. 3—4.

Convorbiri literare (Bucureşti), număr jubiliar, 1867—1937, a. LXX., Nr. 1—5.

Femeia Satelor (Deva), a. III., Nr. 3.

Hotarul (Arad), a. IV., Nr. .

Junimea literară (Cernăuţi), a. XXV., Nr. 4—12.

Izvoraşul (Bistriţa-Mehedinţi), a. XVI., Nr. 3.

Gazeta cărţilor (Ploieşti), a. VI., Nr. 17—18, 19—20.

L'Europa orientale (Roma), a. XVII., Nr. III—IV.

Luceafărul (Timişoara), Nr. închinat „Astrei Bănăţene", a. III., Nr. 3—4.

Neamul Românesc p. popor (Bucureşti), a. XXV., Nr. 8, 9—10.